

ФОНД АКТИВНИ ГРАЖДАНИ БЪЛГАРИЯ ПО ФМ НА ЕИП 2014-2021 г.

Фондация „Български адвокати за правата на човека“, в партньорство с Българския хелзинкски комитет, изпълнява тригодишен проект „Международните правозащитни стандарти на фокус“ с финансова подкрепа, предоставена от Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.

ЕЛЕКТРОННО ИЗДАНИЕ

БЮЛЕТИН

СЪДЕБНА ПРАКТИКА ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Брой 45, януари 2020 г.

В настоящия четиридесет и втори бюлетин „Съдебна практика по правата на човека“ ще намерите кратки резюмета на решения, постановени през януари 2020 г. от Европейския съд по правата на човека („ЕСПЧ“) по дела срещу други държави, както и диспозитивите на решения на Съда на Европейския съюз („СЕС“) по дела, касаещи права на човека, от същия месец.

Бюлетинът излиза в електронен вариант и се разпространява безплатно.

Съдържание

1. ДОПУСТИМОСТ НА ЖАЛБИТЕ ПРЕД ЕСПЧ	3
2. ПРАВО НА ЖИВОТ	4
3. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС	10
4. ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЕН ЖИВОТ	11
5. СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ, НА СЪВЕСТТА И НА РЕЛИГИЯТА, НА СЪБРАНИЯТА И НА СДРУЖАВАНЕ	25
6. ЗАБРАНА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ	30
7. ДРУГИ ПРАВА	37

Амбицията на фондация „Български адвокати за правата на човека“ е този бюлетин да достига до максимално широк кръг представители на юридическата професия и да ги подпомага в работата им по прилагане на европейските правозащитни стандарти в България.

1. ДОПУСТИМОСТ НА ЖАЛБИТЕ ПРЕД ЕСПЧ

Жалбата на жалбоподателите до ЕСПЧ е допустима, макар на национално ниво оплакването до прокуратурата да е подадено от името на неправителствена организация.

Действията на организацията не са представлявали *actio popularis*, тъй като тя се е позовавала на конкретни факти, засягащи правата на жалбоподателите, които са нейни членове. Жалбата до ЕСПЧ е подадена от жалбоподателите, които действат от свое име след произнасянето на националните съдилища по дело, разглеждащо тяхното положение.

Решение по делото [Beizaras and Levickas v. Lithuania \(no. 41288/15\)](#)

Виж по-долу в раздел [„Забрана за дискриминация“](#)

2. ПРАВО НА ЖИВОТ

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Съдът намира нарушение на чл. 2 от Конвенцията в процедурния му аспект поради редица пропуски в разследването на трагичен инцидент, довел до смъртта на шестима студенти при тяхно събиране, свързано с традиционната за университетите в Португалия практика *Пракса*, която включва и упражняването на тормоз над първокурсници.

Съдът не намира нарушение на материалния аспект на чл. 2, като приема, че въпреки липсата на специална законова уредба на спорната практика, португалското право съдържа съвкупност от наказателни, граждански и дисциплинарни разпоредби за предотвратяване, преследване и наказване на посегателствата върху живота и телесната или морална неприкосновеност и не е доказано държавата да е отговорна за смъртта на сина на жалбоподателя поради неизпълнение на позитивните ѝ задължения.

Решение по делото [Soares Campos c. Portugal \(n° 30878/16\)](#)

Фактите: Синът на жалбоподателя бил студент в частен университет в Лисабон и член на *Conselho Oficial de Praxe Académica* (СОРА) – студентско сдружение, поощряващо т.нар. *Пракса*, традиционна практика в португалските университети и висши училища, чиято цел е интегрирането на първокурсници чрез подлагането им на ритуални изпитания. Според доклад на

Обсерваторията по правата на човека от 2010 г. практиката се е развила към модел от военен тип, включващ маршируване, заповеди и оскърбления. В доклад на Центъра за социологически проучвания и изследвания и Института по социология на университета в Порто от 2017 г. са описани различните физически и психологически изпитания и наказания, игри и подигравки, ритуали за посвещаване, празненства и церемонии, организирани и прилагани от върховния водач и ветераните (представители на факултетите) по отношение на новите студенти през цялата им първа година в университета.

На 13 декември 2013 г. седмина членове на съвета на СОРА, състоящ се от върховния водач и представителите на всички факултети на университета, един от които бил и синът на жалбоподателя, се събрали в наета за целта къща в курортно място на юг от Лисабон за годишната си среща, на която трябвало да се обсъдят и подготвят „кръщения“ и други ритуали за „новобранците“. През нощта на 14 срещу 15 декември те отишли до плаж на около 5 км от къщата, където, между 0:45 ч. и 1:00 ч. били изненадани и отнесени в океана от надигнала се вълна. Единствено върховният водач J.G. успял да достигне брега и оцелял. В 1:10 ч. той повикал помощ и бил намерен в състояние на хипотермия от двама служители на морската полиция. При предприетото издирване по въздух и по море тялото на сина на жалбоподателя било открито на сутринта на 15 декември.

На 16 декември местната прокуратура към съда в гр. Сесimbra образувала производство за разследване на събитията и била извършена аутопсия. На 22, 23 и 26 декември били открити и телата на останалите петима студенти. На 23 януари 2014 г. прокурорът към съда в гр. Алмада поискал, и съдия-следователят разпоредил, разследването да бъде поето от прокуратурата при съда в Алмада и да бъде

засекретено поради големия медиен интерес и различните спекулации. По искане на жалбоподателя и родителите на другите пет жертви през февруари с.г. те били допуснати от съдия-следователя да се включат в производството като „помощници“ – предвидена от НПК възможност увредените лица да участват, винаги представлявани от адвокат, за да сътрудничат на прокуратурата, с права да представят и искат доказателства, да дават становища и да обжалват решенията, които ги засягат, дори и прокуратурата да не го е сторила. На 5 и 19 февруари и на 17 април J.G. бил разпитан в качеството на свидетел. На 25 февруари жалбоподателят и другите помощници подали срещу него официално оплакване за убийство по непредпазливост и поставяне на други лица в опасност, като твърдели, че жертвите са били с гръб към морето и завързани очи в рамките на водено от него изпитание.

На 28 юли 2014 г. прокуратурата постановила отказ за наказателно преследване. Помощниците обжалвали и поискали започване на следствие (осъществяван от съдия-следовател съдебен контрол), като посочили недостатъци на извършеното разследване и защитавали тезата, че става въпрос за фатално развитие на провеждано изпитание. Според тях в качеството си на върховен водач J.G. е разполагал с власт по отношение на жертвите, следователно е бил длъжен да се грижи за безопасността им и е отговорен за смъртта им. Твърдели, че е симулирал спасяване от удавяне, докато всъщност е напуснал мястото без да им окаже помощ, и искали да му бъде повдигнато обвинение за излагане живота на друг на опасност или за неказване на помощ на лица, за които е бил длъжен да се грижи. Следственият съд уважил частично направените от тях доказателствени искания, като отказал да изслуша разпитаните в хода на разследването свидетели. На 30 октомври J.G. бил привлечен като обвиняем и в това качество решил да се възползва от правото си да не дава обяснения и да не участва в производството. След като събрал доказателства и провел открито заседание, съдия-следователят постановил, че няма основание за предаване на J.G. на съд.

Апелативният съд на Евора, пред който помощниците обжалвали решението, го потвърдил, като приел, че няма данни жертвите – всичките пълнолетни – да са били подложени на принуда или насилие, както и че *Пракса*, макар да не е предмет на специална нормативна уредба, е подчинена на ограниченията, наложени от наказателните, граждански и други общи закони.

Жалбоподателят предявил иск за вреди срещу J.G. и дружеството, учредило университета. Към април 2018 г. производството било все още висящо.

Решението:

120-122. Като се позовава на чл. 1 и чл. 3 от Конвенцията, жалбоподателят твърди, че смъртта на сина му е резултат от редица пропуски на властите по отношение на проблема с тормоза над първокурсниците в университетите, и по-специално липсата на законодателна рамка, която да забрани или да регламентира *Пракса* в Португалия, въпреки добре известните ексцеси. Правителството оспорва. Съдът припомня, че в негова власт е да определи правната квалификация на фактите, както и че оплакването се характеризира от фактите, на които се основава, а не от правните искания и доводи. Воден от тези принципи той счита, че следва да разгледа оплакванията на жалбоподателя в светлината на чл. 2 от Конвенцията, който охранява правото на живот.

123-132. Съдът пристъпва към разглеждане на оплакването във връзка с процедурния аспект на чл. 2, което приема за допустимо. По съществото на това оплакване жалбоподателят твърди, че обстоятелствата във връзка със смъртта на сина му не са разследвани ефективно. Оперативните действия започнали със закъснение, едва след упражнени натиск от страна на медиите, според които ставало въпрос за практики на тормоз, и – изненадващо – първото взето от прокурора решение било за засекретяване на разследването. Достъпът до плажа и до наетата къща не бил забранен. Съдебната полиция се намесила едва 40 дни след инцидента, през които не били предприети действия, освен намирането на телата. Единственият оцелял не бил разпитан в

самия ден на трагедията, въпреки че на властите трябвало да са известни правилата на *Пракса*, налагащи мълчание. По отношение на доказателствата жалбоподателят се оплаква, че не е бил уведомен за разпита на свидетелите от прокурора и че следственият съд е отказал да ги изслуша, което би му позволило да поиска разяснения, както и че достъпът му до делото е бил ограничен, което затруднило изготвянето на исканията му. Оплаква се и от пристрастност на прокурора при съда в Алмада и съдия-следователя. Правителството възразява, че разследването е започнало още на следващия ден и е извършено задълбочено и обстойно. Отхвърля твърдението, че в резултат на неизпълнение на действията на полицията се е стигнало до укриване на доказателства, като посочва, че J.G. е бил придружен от полицаи при отиването му в наетата къща. Признава, че мобилните телефони на жертвите, намиращи се в къщата и други техни дигитални устройства са били предадени на властите от семействата, но след това са били подложени на експертиза. Поддържа, че националните власти разполагат с автономия при определянето на стратегията на разследване и със свобода на преценка относно целесъобразността на изискването на едно или друго доказателство. Доводите за липса на безпристрастност били неоснователни.

133-138. Съдът припомня общите принципи, че за ефективността на разследването се изисква властите да предприемат разумните възможни мерки за събиране на доказателства, в т.ч. показания на очевидци, експертизи и аутопсия, и че недостатъци на разследването, които намаляват годността му да установи причината или отговорността за смъртта може да доведе до заключение, че то не отговаря на това изискване. Задължението за разследване, което произтича от чл. 2 и чл. 3 от Конвенцията, е за средства, а не за резултат. Разследването трябва да дава възможност за идентифициране и евентуално наказване на отговорните лица, но чл. 2 не гарантира право на преследване или наказване на трето лице за престъпление. Задачата на Съда е да провери, като вземе предвид производството в неговата цялост, дали и доколко

властите са извършили обстойното изследване, изисквано от чл. 2. Когато е изтъкнат факт, поставящ под въпрос независимостта и безпристрастността на разследването, трябва да се установи дали и доколко той е компрометирал неговата ефективност и годността му да изясни обстоятелствата около смъртта и да осигури наказване на евентуално виновните. Освен това семейството на жертвата трябва да има достъп до разследването в степен, необходима за защита на легитимните му интереси, и обществеността трябва да е в състояние да упражнява наблюдение в степен, която варира според случая. Член 2 не задължава властите да удовлетворят всяко искане за следствено действие, направено от близък на жертвата. Той включва и задължение за разумна бързина и усърдие. Изтичането на времето неизбежно се отразява на количеството и качеството на наличните доказателства, а впечатлението за липса на усърдие хвърля съмнение върху добросъвестността на разследването и продължава до безкрай изпитанието, през което преминава семейството.

139-153. Във връзка с оплакванията на жалбоподателя Съдът констатира най-напред, че морската полиция е пристигнала на мястото на събитията на 15 декември 2013 г. и още същата сутрин е сигнализирала прокуратурата за изчезването на шестимата студенти и е изпратила служители в наетата от тях къща. Разследването е започнало на следващия ден, когато е била извършена аутопсия на намереното тяло на сина на жалбоподателя. Били са предприети издирване и аутопсия на телата на останалите жертви. Разпитът на единствения оцелял е бил насрочен за 21 януари 2014 г., поради психичното му състояние. Не се спори, че случаят е получил широко медийно отразяване и че още на сутринта след трагедията властите са знаели, че жертвите са студенти, упражняващи *Пракса*. Въз основа на тези констатации Съдът посочва спешни мерки, които е на мнение, че прокуратурата е следвало да разпорежи незабавно. Трябвало е да се забрани достъп до къщата, както изисква и НПК, което би предотвратило почистването ѝ на 9 януари, както и манипулирането и дори изгубването на

доказателства. За Съда е особено озадачаващо, че J.G. и близките му, както и семействата на жертвите и трети лица са имали достъп до къщата без каквито и да било ограничения. Възможно най-скоро е трябвало да бъде извършен експертният оглед на къщата, проведен едва на 11 февруари, както и да бъдат иззети и запечатани намиращите се в нея и на плажа предмети – възможен източник на важна и чувствителна информация, като мобилните телефони на жертвите. Незабавно е следвало да бъдат иззети и подложени на експертизи дрехите, с които J.G. е бил облечен по време на инцидента, и компютърът му, което е било сторено едва на 7 март. Възстановка на събитията на плажа с негово участие е следвало да се извърши възможно най-скоро, както изисква НПК, а не едва на 14 февруари. Що се отнася до свидетелските показания, няма обяснение защо съседите и лицата, полагащи грижи за къщата, не са били разпитани веднага, вместо повече от месец и половина след събитията. Както твърди жалбоподателят, разследването е започнало истински след поемането му от прокуратурата при съда в Алмада, т.е. месец след инцидента. С оглед на изложеното Съдът заключава, че разследването не е отговаряло на процедурните изисквания на чл. 2 от Конвенцията и той е нарушен в процедурния му аспект.

154-159. По отношение на оплакването от нарушение на чл. 2 в материалния му аспект правителството повдига възражение за недопустимост поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита. Жалбоподателят можел да ангажира извъндоговорната отговорност на държавата, като предяви иск за вредите, които твърди, че е претърпял поради законодателния пропуск, от който се оплаква. Жалбоподателят не взема становище. Съдът припомня, че правилото за изчерпване на вътрешноправните средства се основава на предположението, че в съответствие с чл. 13 от Конвенцията, с който то е в най-тясна връзка, вътрешният правен ред осигурява ефективно средство за защита срещу твърдяното нарушение. Член 35 от Конвенцията изисква изчерпване само на средства за защита, които са едновременно относими към твърдените нарушения,

разполагаеми и адекватни. Те трябва да съществуват с достатъчна степен на сигурност не само на теория, но и на практика, без което не биха отговаряли на изискването за ефективност и достъпност. Съдът отбелязва, че съгласно приложимия закон посоченият от правителството иск може да бъде предявен едва след като Конституционният съд направи извод за противоконституционност поради пропуск да бъдат приети законодателни разпоредби, необходими за да направят конституционните норми изпълняеми. Правителството обаче не предоставя информация в тази насока, нито пример, който да показва практическата ефективност на такъв иск. Ето защо Съдът отхвърля възражението и обявява оплакването за допустимо.

160-166. По същество на оплакването жалбоподателят поддържа, че държавата не е взела всички необходими мерки, за да защити живота на сина му, като не е сложила край на университетската *Пракса* и по-специално като не е създавала законодателна рамка, за да предотврати унижително отнасяне в университетите, до които, както и до властите, били подадени множество сигнали за инциденти. Практиката съществувала поради приетата в обществото омерта, попречила и за изясняването на случая. По въпроса за тормоза над първокурсници била налице правна празнота, тъй като португалската правна система не осигурявала достатъчна защита срещу ексцесите на тази практика. Наличието на правила за тяхното предотвратяване и санкциониране, и по-специално за отговорност на водачите и на университетските власти, можело да предпази сина му. Жалбоподателят не е съгласен с оневиняването на J.G. въпреки установения от съда факт, че е бил върховен водач на *Пракса* и ментор в случая, и изтъква ред обстоятелства, които показват, че ръководството на университета е знаело за практикувания от студентите му тормоз над първокурсници и е подкрепяло СОРА. Правителството отбелязва, че разследването е опровергало тезата на близките на загиналите студенти. Установено било, че през въпросния уикенд е царяла атмосфера на спокойствие и добро настроение, че младежите са отишли на плажа

доброволно и че спонтанно са се разположили на място в обхвата на вълните, като са го считали за безопасно. Смъртта на сина на жалбоподателя била резултат единствено на злополучна непредпазливост, поради лошите метеорологични условия и липсата на видимост. Срещата била проведена извън университета и нито ръководството му, нито властите, нито дори семействата знаели за СОРА – неформално студентско сдружение, което не получавало никаква финансова подкрепа от университета. Правителството споделя мнението на апелативния съд, че *Пракса* е израз на принципа на индивидуалната свобода и *a priori* легална дейност, стига да не прекрочва границите, определени от наказателните, граждански и други закони. Тези закони уреждали и съответната отговорност. Липсата на закон, който да регулира спорната практика, не означавала, че е налице празнота в правния ред. Португалското право осигурявало обща защита на индивидуалните права, включително правото на живот. В доведените до знанието на властите случаи на злоупотреби, каквито правителството не отрича, че има, били наложени санкции и жертвите били обезщетени. И накрая правителството изтъква, че избягването на подобна трагедия не е било възможно, дори и да съществуваше специално законодателство, тъй като срещата не е имала за цел да подложи участниците на спорната практика, а да подготви провеждането на такива практики.

167. Съдът припомня, че първото изречение на чл. 2, § 1 от Конвенцията задължава държавата не само да се въздържа от умишлено и неправомерно предизвикване на смърт, но и да взема необходимите мерки за защита на живота на лицата под нейна юрисдикция. „Задължението на държавата надхвърля първостепенния ѝ дълг да осигури правото на живот като създаде конкретно наказателно законодателство, възпиращо извършването на посегателства срещу личността и подкрепено от механизъм за правоприлагане, който да предотвратява, преследва и наказва нарушенията на разпоредбите му (*Mastromatteo c. Italie* [GC], n° 37703/97, § 67).“

168-169. Съдът припомня заключението от проведеното на национално ниво разследване, потвърдено от две съдебни инстанции. Що се отнася до твърдяната липса на правна рамка относно спорната практика, Апелативният съд в Евора е заключил, че тя не е извън обхвата на правната регламентация като цяло. Съдът отбелязва, че настоящото дело повдига въпроса за тормоза над първокурсници в университет и контролирането му от държавата. Съдът вече е разглеждал дела относно тормоза над новобранци в армията (напр. *Mosendz c. Ukraine*, n° 52013/08, *Perevedentsevy c. Russie*, n° 39583/05). За разлика от положението по посочените дела, в университетите тази практика е упражнявана от студенти спрямо други студенти, а не от служители на държавата или под нейната власт. С оглед на повдигнатото от жалбоподателя оплакване въпросът, който се поставя в случая, е дали съществуващата към момента на събитията правна рамка е била достатъчна, за да предотврати, преследва и накаже всяко посегателство върху живота на неговия син. На този въпрос Съдът може да даде единствено положителен отговор. Вярно е, че *Пракса* не е забранена или регламентирана на национално ниво. При все това всяка злоупотреба, случила се в рамките на изпитание на първокурсници или не, е наказуема съгласно закона.

170-173. На първо място, Съдът отбелязва, че чл. 1 от Конституцията утвърждава принципа на човешкото достойнство, а чл. 25 забранява изтезанията и нечовешкото или унижително отношение. На второ място, всяко посегателство върху живота, телесната или морална неприкосновеност или личния живот е наказуемо, по-конкретно с лишаване от свобода за срок, който може да достигне 25 години. На трето място, Съдът отбелязва, че всеки акт на насилие или на физическа или психическа принуда спрямо други студенти, по-конкретно в рамките на упражняван тормоз над първокурсници в университета, съставлява дисциплинарно нарушение, за което са предвидени санкции от предупреждение до изключване. И накрая, университетите и висшите училища носят отговорност за имуществените и неимуществени вреди,

причинени на територията им. В това отношение Съдът отбелязва, че през 2009 г. и 2013 г. Върховният съд вече е осъдил две висши училища да заплатят обезщетение за вредите, причинени при упражняване на спорната практика, поради злоупотреби спрямо студентка в първия случай и смъртта на студент във втория. С оглед на всичко изложено Съдът споделя становището на правителството и на Апелативния съд в Евора, че не съществува правен вакуум или празнота по отношение на тази практика в Португалия. Вътрешното ѝ право действително съдържа съвкупност от наказателни, граждански и дисциплинарни разпоредби за предотвратяване, преследване и наказване на посегателствата върху живота или телесната или морална неприкосновеност. Макар да признава безспорно трагичния характер на настоящия случай, Съдът счита, че не е доказано държавата да е отговорна за смъртта на сина на жалбоподателя поради неизпълнение на позитивните ѝ задължения от гледна точка на материалния аспект на чл. 2 от Конвенцията, поради което не установява нарушение.

3. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС

- ДЕЛА НА СЕС

Член 8, параграфи 1 и 2 от Директива (ЕС) 2016/343 на Европейския парламент и на Съвета от 9 март 2016 година относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невинност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство трябва да се тълкува в смисъл, че допуска национална правна уредба, съгласно която, при положение, че обвиняемият е уведомен своевременно за съдебния процес срещу него и за последиците от неявяване на този процес и е представляван от упълномощен да го защитава адвокат, избран от самия него, правото му да присъства на съдебния процес не е нарушено, когато:

- той е взел недвусмислено решение да не се яви в някое от съдебните заседания в процеса срещу него или

– не се е явил в някое от тези съдебни заседания поради независеща от него причина, ако след това заседание е уведомен за извършените в негово отсъствие действия и е взел информирано решение, с което е заявил било че не оспорва законността им на основание своето неявяване, било че желае да вземе участие в тези действия, вследствие на което сезираният национален съд е преповторил посочените действия, и по-специално е извършил допълнителен разпит на свидетел, в който обвиняемият е имал възможност да участва пълноценно.

[Решение на СЕС по дело C-688/18](#)

4. ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЕН ЖИВОТ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Въведеното със закон задължение на мобилните оператори за събиране и съхранение на лични данни на потребителите на предплатени мобилни услуги представлява намеса в правото на личен живот по чл. 8 от Конвенцията. За да приеме, че намесата е била пропорционална Съдът отчита, че мярката е улеснявала разследванията и е можела да подпомогне предотвратяването на безредици и престъпления; че са били събирани и съхранявани само ограничено количество лични данни, които не засягат силно чувствителна информация и не позволяват създаването на профили или проследяването на движението на потребителите; че законът е предвиждал достатъчно гаранции относно съхраняването, достъпа и употребата на данните в бъдеще.

Решение по делото [Breyer v. Germany](#) (no. 50001/12)

Фактите: През 2004 г. с изменения на Закона за телекомуникациите („ЗТ“) било разширено задължението на мобилните оператори за събиране и съхранение на лични данни и те били задължени да съхраняват личните данни на всички свои потребители, включително и когато тези данни не са от значение за разплащания или други договорни отношения (като например при предплатените мобилни услуги). Двата жалбоподатели, които използвали

предплатени SIM карти, трябвало да регистрират определени лични данни при мобилния оператор при активирането на услугата. Жалбоподателите подали конституционна жалба срещу, наред с други, членове 111, 112 и 113 от ЗТ. Член 111 вменявал задължение за събиране и съхранение на телефонния номер, името, адреса и рождената дата на потребителя и датата на договора, както и номера на устройството в случаите, в които то било предоставяно с възможност за проследяване на местоположението. Членове 112 и 113 уреждали автоматизирана и ръчна процедура за достъп до съхранените данни. Жалбоподателите поддържали, че тези разпоредби нарушавали тяхното право на неприкосновеност на кореспонденцията, пощата и комуникациите, както и правото им на информационно самоопределяне. С решение от 24 януари 2012 г. Конституционният съд отхвърлил жалбата, като приел, че членове 111, 112 и 113 (1) от ЗТ са съвместими с Основния закон и че прилагането на чл. 112 и чл. 113 изисква приемането на разпоредби за получаване на информацията от компетентните органи. Релевантните изводи на Конституционния съд са обсъдени от Съда по-долу в решението му.

Решението:

59. Жалбоподателите се позовават на правото на зачитане на личния им живот и неприкосновеност на кореспонденцията по чл. 8 и свободата на изразяване по чл. 10 от Конвенцията и се оплакват, че като ползватели на предплатени мобилни услуги, техни лични данни са били съхранявани от мобилния оператор.

60-64. Съдът отбелязва, че чл. 111 от ЗТ касае само съхранението на лични данни на ползвателите (телефонен номер, име, адрес,

рождена дата и дата на договора) и не обхваща локализиращи данни или данни за съдържанието на съобщенията. Нито жалбоподателите се оплакват от прихващане или проследяване на съобщенията или електронната им кореспонденция. Ето защо, Съдът разглежда жалбата по чл. 8 от Конвенцията като приема, че основен аспект от оплакването на жалбоподателите е съхранението на техните лични данни и не се отнася до специфична намеса в кореспонденцията им или свободата им на изразяване.

66-67. Жалбоподателите твърдят, че задължението за съхранение на техните лични данни по чл. 111 от ЗТ съставлява намеса в правото им на личен живот. Поддържат, че разпоредбата е можело лесно да бъде заобиколена чрез даване на фалшиво име или използване на употребявани или чужди SIM карти; освен това идентифицирането е можело да бъде постигнато с други средства. Жалбоподателите поддържат, че намесата е била много сериозна, тъй като се е изразявала в съхранение на лични данни на всички лица, ползващи мобилни услуги.

68-71. Правителството не оспорва, че чл. 111 от ЗТ е съставлявал намеса в правото на личен живот на жалбоподателите, тъй като е задължавал мобилните оператори да съхраняват техните лични данни. Съхраняваната информация обаче е била ограничена и, освен това, тази разпоредба следва да бъде разглеждана във връзка с чл. 112 и чл. 113 от закона и допълнителните ограничения, наложени по отношение на достъпа до данните. Правителството поддържа още, че тази ограничена намеса е преследвала легитимните цели — обществена сигурност, предотвратяване на безредици и престъпления и защита на правата и интересите на другите, и е била подходящ инструмент за постигането на тези цели. Правителството се позовава още и на относително широката свобода на преценка на държавата, не само защото германското правителство е спазило справедлив баланс между обществените и частния интерес, но и защото няма съгласие между държавите членки на Съвета на Европа по отношение на съхранението на данни на потребители на предплатени мобилни услуги.

72. Третите страни в производството пред Съда, Privacy International и ARTICLE 19, отбелязват значимостта на анонимността и анонимния изказ за демократичното общество и правата на гражданите на личен живот. Тази важна роля е била призната от национални съдилища и международни организации, като ООН и Съвета на Европа. Съдът също е потвърдил важността на анонимността в решението си по делото *Delfi AS v. Estonia* [GC], (no. 64569/09, §§ 147-48). Те подчертават, че съдилищата в Европа трайно приемат, че общото, безразборно съхраняване на идентифицираща информация и данни за трафика е непропорционално на безспорно важната борба срещу тежката престъпност. Това е било потвърдено и от СЕС в решението по делото *Digital Rights Ireland* и *Seitlinger и др.* (съединени дела C-293/12 и C-594/12).

73-74. Съдът напомня, че личният живот е широко понятие, което не се поддава на изчерпателна дефиниция. Член 8 защитава, наред с друго, правото на идентичност и личностно развитие и правото на създаване и поддържане на отношения с другите и външния свят. Ето защо съществува зона на взаимодействие между лицето и другите, дори в обществен контекст, която може да попадне в обхвата на понятието „личен живот“. В контекста на защита на личните данни, понятието за личен живот не трябва да бъде тълкувано стеснително, което съответства и на Конвенцията за защита на личните данни (вж. *Amann v. Switzerland* [GC], no. 27798/95, § 65).

75-77. От трайно установената практика на Съда следва още, че въпроси във връзка с личния живот възникват в случаите когато, по начин или в степен, които надвишават нормално предвидимото, се компилират лични данни на конкретно лице, се обработват или използват лични данни или те биват публикувани. Следователно чл. 8 установява право на информационно самоопределяне, позволяващо на лицата да се позовават на правото си личен живот по отношение на данни, които, макар и неутрални, са общо събрани, обработени и разпространени, в такава форма или начин, че правото им по чл. 8 може да бъде засегнато (вж. *Satakunnan Markkinapörssi*

Oy and Satamedia Oy v. Finland [GC], no. 931/13). Макар Съдът да е разглеждал различни случаи на намеса в правото на личен живот по чл. 8 от Конвенцията в резултат на съхранението, обработването или използването на лични данни, никое от предходните решения не засяга съхранението на данни, като тези по настоящия случай. Задължение, подобно на това по чл. 111 от ЗТ, за създаване на база данни на всички потребители и предоставяне на дистанционен достъп на правоприлагащите органи до нея, е било част от системата за наблюдение, която Съдът е разгледал по делото *Roman Zakharov v. Russia* ([GC], no. 47143/06, §§ 132-133). Предвид обаче допълнителните възможности на руските власти да проследяват телекомуникациите, простото съхраняване на данни за потребителите и дистанционният достъп не са били от решаващо значение за Съда при намирането на нарушение на чл. 8 в този случай.

78. В решението по делото *S. and Marper v. the United Kingdom* ([GC], nos. 30562/04) Съдът е подчертал, че необходимостта от гаранции срещу използването на лични данни е най-голяма в случаите, в които става въпрос за автоматично обработване на данните, и не е по-малка, когато тези данни се ползват за полицейски цели. Законодателство трябва да гарантира, че данните са относими и съотносими с целта, за която се съхраняват, и се съхраняват във форма, която позволява разчитането им за срок, не по-дълъг от необходимия за постигане на целта. Вътрешното законодателство трябва също да предоставя достатъчни гаранции, че събраните лични данни са ефективно защитени срещу злоупотреба и произвол.

79-80. В практиката си Съдът е приемал, че при намирането на баланс между интереса на държавата от защита на националната сигурност посредством мерки за наблюдение и сериозността на намесата в правото на жалбоподателя на зачитане на неговия личен живот, държавите се ползват с определена свобода на преценка при избора на средствата за постигане на легитимната цел за защита на националната сигурност. Тази свобода на преценка, обаче, подлежи на европейски контрол, както по отношение на законодателството, така и по отношение на

решенията за неговото прилагане. Свободата на преценка варира и зависи от множество фактори, включително естеството на засегнатото право, неговата важност за индивида, естеството на намесата и преследваната цел. Свободата на преценка ще бъде по-тясна, когато засегнатото право е решаващо за ефективното упражняване на лични или основни права. Когато обаче липсва съгласие между държавите членки на Съвета на Европа относно относителната важност на засегнатия интерес или относно най-добрия начин за неговата защита, свободата на преценка ще бъде по-широка (вж. *S. and Marper*, § 102).

81-82. По отношение на обстоятелствата в настоящия случай, Съдът отбелязва, че не се спори между страните, че чл. 111 от ЗТ е засегнал правото на личен живот на жалбоподателите. Съдът напомня, че „самото съхранение на данни, отнасящи се до личния живот на едно лице, съставлява намеса по смисъла на чл. 8 от Конвенцията“ (вж. *Leander v. Sweden*, 26 март 1987 г., § 48). Съдът отбелязва и извода на Конституционния съд, че правото на информационно самоопределяне по вътрешното право не е ограничено до чувствителна информация и че предвид възможността за обработване и комбиниране, няма данни, които сами по себе си, т.е. независимо от контекста, в който се използват, да са незначителни.

83-85. По отношение на законността на намесата Съдът напомня, че в контекста на съхранението на лична информация е от съществено значение да бъдат установени ясни, подробни правила, установяващи достатъчни гаранции за, наред с друго, продължителността, съхранението, използването, достъпа на трети лица, процедурите за запазване на точността и поверителността на данните и процедурите за тяхното унищожаване. В случая запазването на личните данни на жалбоподателите е било извършено на основание чл. 111 от ЗТ, който е бил достатъчно ясен и предвидим по отношение на обема на съхраняваните данни. Освен това, срокът за запазване на данните е бил ясно дефиниран и техническите аспекти на съхранението, най-малкото след издаването на съответните наредби и технически указания, са

били ясно очертани. По отношение на гаранциите, достъпът на трети лица и последващото ползване на запазените данни, чл. 111 от ЗТ трябва да бъде разглеждан във връзка с чл. 112 и чл. 113 от него. Съдът счита обаче, че предвидимостта и прецизността на тези разпоредби в настоящия случай са тясно свързани с по-широкия въпрос дали намесата е била необходима в едно демократично общество и дали е била пропорционална.

86-87. Съдът приема доводите на правителството, че намесата в правото на личен живот на жалбоподателите е преследвала законни цели – обществена сигурност, предотвратяване на безредици или престъпления и защита на правата и свободите на другите. Съдът обръща внимание на изводите на Конституционния съд, че достъпът до съхраняваната информация е бил с цел неутрализиране на опасности, разследване на престъпления или административни нарушения и изпълнение на задължения за разузнаване. Тези цели са посочени и в ЗТ, който предвижда, че исканията за информация са допустими, ако са необходими за преследването на престъпления или административни нарушения, неутрализиране на опасност или изпълнение на действия по разузнаване.

88. Съдът по-нататък напомня, че намесата ще се счита за необходима в едно демократично общество за постигане на легитимна цел, ако тя отговаря на належаща социална нужда и е пропорционална на преследваната легитимна цел. Съдът приема, че борбата срещу престъпността, и по-специално срещу организираната престъпност и тероризма, които са едно от предизвикателствата, пред които са изправени съвременните европейски общества, както и защитата на обществената сигурност и защитата на гражданите представляват належаща социална нужда. Съдът също признава, че модерните телекомуникационни средства и промените в начина на общуване изискват адаптиране на средствата за разследване.

89-91. Във връзка със съществуващия между страните спор относно ефективността на чл. 111 от ЗТ, Съдът приема, че предварителната регистрация на потребите-

лите на мобилни услуги опростява и ускорява разследването и поради това може да допринесе за изпълнението на закона и предотвратяването на безредици и престъпления. Нещо повече, Съдът приема, че съществуването на възможност да бъдат заобиколени правни задължения не може да бъде причина цялостната полза и ефективност на една правна разпоредба да бъдат поставена под въпрос. Съдът напомня също, че в контекста на националната сигурност националните власти се ползват с широка свобода на преценка при избора на средствата за постигане на легитимна цел, и отбелязва, че съгласно представения по делото сравнително-правен доклад няма съгласие между държавите членки по отношение на съхранението на информация за потребителите на предплатени мобилни услуги. Предвид това, Съдът приема, че задължението да се съхраняват лични данни на потребителите по чл. 111 от ЗТ, по принцип, е съставлявало подходящ отговор на промените в начина и в средствата за комуникация. Остава въпросът обаче дали намесата е била пропорционална и е спазвала справедлив баланс между конкуриращите се обществен и частен интереси.

92-93. Като начало, Съдът трябва да установи степента на намеса в правото на жалбоподателите на личен живот и в това отношение приема изводите на Конституционния съд, че са съхранявани само определени данни, които не са включвали строго лична информация и не са позволявали създаването на лични профили или проследяване на движението на потребителите. Нещо повече, не са съхранявани данни за отделни случаи на комуникация. Ето защо, степента на намеса в настоящия случай следва ясно да бъде разграничена от предходни дела на Съда, които са касаели, например „метриране“ (вж. *Malone v. the United Kingdom*, no. 8691/79 и *Copland v. the United Kingdom*, no. 62617/00), локализиране на местоположението (вж. *Uzun v. Germany*, no. 35623/05 и *Ben Faiza v. France*, no. 31446/12) или съхранение на здравни или други чувствителни данни (вж. *S. and Marper* и *M.M. v. the United Kingdom*, no. 24029/07). Нещо повече, случаят следва да бъде разграничен и от случаите, при които регистрацията в дадена база данни е довела до периодични проверки или

последващо събиране на лична информация (вж. *Dimitrov-Kazakov v. Bulgaria*, по. 11379/03, *Shimovolov v. Russia*, по. 30194/09). На последно място, Съдът отграничава настоящия случай от решенията на СЕС по Директива 2006/24/ЕО¹, на които се позовават жалбоподателите, като отбелязва, че въпросната директива се е отнасяла до данните за движението и местоположението и на юридически, и на физически лица и до свързаните с това данни, необходими за идентифицирането на потребителя или регистрирания ползвател.

94-96. Съдът намира обаче сходство между настоящия случай и делото *Ministerio Fiscal (C-207/16)*, по което СЕС приема, че въпросните данни не са давали „възможност да се установи нито датата, часа, продължителността и адресатите на комуникациите, осъществени с въпросната/въпросните SIM карта или карти, нито местата, на които те са извършени, или тяхната честота с определени лица през даден период. Следователно посочените данни не дават възможност да се направят точни изводи относно личния живот на лицата, чиито данни са засегнати“. Ето защо, СЕС приема, че достъпът до въпросните данни не може да бъде определен като сериозна намеса в основни права на засегнатите лица. В обобщение, ЕСПЧ намира, че в случая намесата е била, макар и незначителна, твърде ограничена по естество. По отношение на гаранциите, Съдът отбелязва, че жалбоподателите не твърдят, че съхранението на данните е било свързано с техническа несигурност. Освен това, съхранението на данните е било ограничено със срок — до изтичане на календарната година, следваща годината на прекратяване на договора; според Съда, този срок не изглежда непропорционален. В допълнение, съхраняваните данни са били ограничени до информацията, необходима

за идентифицирането на съответния потребител.

97-101. По-нататък, Съдът разглежда чл. 111 във връзка с чл. 112 и чл. 113 от ЗТ, като подчертава, че не може да прецени пропорционалността на намесата без внимателно да изследва възможностите за достъп и ползване на информацията в бъдеще. Ето защо, Съдът намира за относимо да разгледа правните основания за исканията за информация и съществуващите гаранции. По отношение на чл. 112, Съдът се съгласява с Конституционния съд, че тази разпоредба, предвид предвидения централизиран и автоматизиран ред за достъп, на практика много е улеснявала достъпа на властите до информацията по всяко време без забавяне. Тъй като обаче властите, които са били оправомощени да искат достъп, са били конкретно изброени, значението на чл. 112 е ограничено. Всички включени в списъка органи, са имали отношение към прилагането на закона или защитата на националната сигурност. По отношение на чл. 113, Съдът отбелязва, че получаването на информация съгласно тази разпоредба не е било така опростено и е изисквало подаване на писмено искане. Друга разлика между чл. 112 и чл. 113 е, че властите, които са имали право да искат информация по чл. 113 са били определени чрез изпълняваните от тях функции, а не са били конкретно изброени. Макар това описание да е било по-малко конкретно и е било отворено за тълкуване, текстът на разпоредбата е бил достатъчно подробен за да се предвиди кои институции имат право да искат информация. В това отношение Съдът отбелязва също и извода на Конституционния съд, че ограничените функции за разузнавателните служби оправдават широките им правомощия да искат предварителна информация. По отношение и на двете разпоредби, Съдът отбелязва, че съхраняваните данни са били защитени срещу прекомерни или произволни искания за информация и поради факта, че искащият орган е следвало да има допълнително правно основание, за да получи данните. Освен това, получаването е било ограничено до необходимите данни и това изискване за необходимост е било защитено от задължението на органа, получаващ информацията, без неоправдано забавяне да

¹ Директива 2006/24/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 15 март 2006 година за запазване на данни, създадени или обработени, във връзка с предоставянето на обществено достъпни електронни съобщителни услуги или на обществени съобщителни мрежи и за изменение на Директива 2002/58/ЕО.

заличи всички данни, които не са му нужни. Конституционният съд е подчертал, че в сферата на наказателното преследване изискването за необходимост означава да е налице поне начално подозрение. Съдът приема, че са налице достатъчни ограничения на правото да се иска информация и че изискването за необходимост е заложено не само в спорните правни разпоредби, но и в правото за защита на личните данни на Германия и Европейския съюз.

102-103. Накрая, Съдът разглежда наличните възможности за проверка и контрол на исканията за информация по чл. 112 и чл. 113 от ЗТ. Съдът напомня, че в решението по делото *Klass and Others v. Germany* (6 септември 1978 г., § 55) е приел, че проверката на намесата в правото на зачитане на личния живот по чл. 8 от Конвенцията (в случая намесата е била резултат от мерки по наблюдение) може да бъде предвидена на три различни етапа: когато намесата е наредена за първи път, когато тя е била провеждана или след като е била прекратена. В случай, че проверката е била проведена без знанието на засегнатото лице през първите два етапа, е от съществено значение установените процедури сами по себе си да дават подходящи и равностойни гаранции, гарантиращи правата на засегнатото лице. Като общо правило Съдът приема, че в контролното производство ценностите на едно демократично общество трябва да бъдат спазвани толкова ревностно, колкото е възможно, за да не бъдат преминати границите на необходимото, по смисъла на чл. 8, § 2 от Конвенцията. Един от основните принципи в демократично общество е този за върховенство на закона, който изисква, наред с друго, всяка намеса от страна на изпълнителната власт в правата на гражданите да подлежи на ефективен контрол, който нормално следва да бъде осигурен от съдебната власт, поне като последна инстанция, тъй като съдебният контрол предоставя най-добрите гаранции за независимост, безпристрастност и справедливо производство. Съдът цитира различни свои решения, където е прилагал тези принципи, и по-конкретно възможността за ефективен контрол и проверка, по отношение на различни по естеството си намеси в правото на личен живот, но отбелязва, че всички

тези дела са имали за предмет индивидуализирани и по-сериозни намеси в правото на зачитане на личния живот, които не могат да бъдат пренесени към достъпа до лични данни в настоящия случай. В обобщение, Съдът приема, че степента на проверка и контрол следва да се счита за важен, но не и решаващ елемент при преценка на пропорционалността на събирането и съхранението на такова ограничено количество данни.

104-106. По отношение на настоящия случай, Съдът отбелязва, че всяко получаване на данни и информацията, относима към получаването, са били записвани за целите на контрола на защитата на личните данни, осъществявана от независими федерални и областни органи. Те са били компетентни не само да следят за спазването на законовата уредба за защита на личните данни от властите, но е можело да бъдат сезирани от всяко лице, което счита, че правата му са били нарушени в резултат на събирането, обработването или използването на негови или нейни лични данни от властите. Освен това, защита срещу разкриване на информация е можело да бъде търсена по общия ред.

107-109. Съдът приема, че възможността за надзор от компетентните власти по защита на личните данни, осигурява контрол от независим орган. Нещо повече, липсата на уведомяване и конфиденциалността на производството по разкриване на информация не поражда въпрос по Конвенцията, тъй като всеки, който счита, че негови права са били нарушени, може да подаде жалба. На последно място Съдът отбелязва, че тъй като няма съгласие между договарящите държави по отношение на събирането и съхранението на информация на потребителите, държавите разполагат с определена свобода на преценка при избора на средствата за постигане на целите, свързани с националната сигурност и борбата с престъпността. Германия не е превишила тази свобода на преценка в настоящия случай. Въз основа на горното, Съдът приема, че съхранението на личните данни на жалбоподателите от техния мобилен оператор е било пропорционално и поради това необходимо в едно демократично общество.

Съдът приема с шест гласа срещу един, че не е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията. Решението е подписано с особено мнение от съдия Ранзони, според когото предоставените от законодателството и съдебната практика гаранции изобщо не са достатъчни за ефективно предотвратяване на злоупотребата с огромното количество лични данни, на което, според съдия Ранзони, отделението не е отдало достатъчно значение. Поради това, неговото мнение е, че намесата в правата на жалбоподателите по чл. 8 не е била пропорционална на преследваната цел, поспециално, защото законът не се е ограничавал до мерки срещу тероризма или други сериозни престъпления или до въпроси на националната сигурност, а е отивал отвъд това. Намесата, според него, не е отговаряла на „належаща социална нужда“ и следователно не е била необходима в демократично общество.

Макар първоначално процесът по взимане на решения по молбата на първия жалбоподател по Хагската конвенция и Регламент (ЕО) № 2201/2003 и изпълнението на решението за връщане на дете да са отговаряли на изискванията на чл. 8 от Конвенцията, последвалото поведение на литовските власти, включващо политическа намеса по висящ съдебен спор, както и начинът, по който делото е било разглеждано след това от националните съдилища и други власти, не отговаря на позитивните задължения по чл. 8 от Конвенцията.

Решение по делото [Rinau v. Lithuania](#) (no. 10926/09)

Фактите: През 2003 г. първият жалбоподател, който е германски гражданин, сключил брак с И.Р., литовска гражданка. Втората жалбоподателка е тяхната дъщеря, родената през 2005 г. Родителите се разделили около два месеца след раждането на детето, но упражнявали съвместно родителските права. През 2006 г. жалбоподателят се съгласил дъщеря му да пътува с майка си за двуседмична почивка в Литва. След като те

не се завърнали в уговорения срок, властите издали заповед за арест на И.Р., а упражняването на родителските права било предоставено изцяло на бащата до приключване на образуваното дело за развод и родителски права. С решение от 20 юни 2007 г. германският съд постановил прекратяване на брака и предоставил упражняването на родителските права на жалбоподателя. Съдът издал удостоверение по чл. 42 от Регламент (ЕО) № 2201/2003 на Съвета от 27 ноември 2003 г. относно компетентността, признаването и изпълнението на съдебни решения по брачни дела и делата, свързани с родителската отговорност за връщане на втората жалбоподателка.

На 30 октомври 2006 г. жалбоподателят подал искане до компетентния окръжен съд в Литва на основание Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца и на Регламент (ЕО) № 2201/2003 да му бъде издадено разрешение да отведе дъщеря си обратно в Германия. Първоинстанционният съд отхвърлил искането с мотиви, че потенциалната заплаха от задържането на майката при връщането в Германия може да нанесе сериозна психологическа травма на детето. Решението било отменено от апелативния съд, който на 15 март 2007 г. постановил, че обичайното местопребиваване на детето е в Германия, че незаконното му задържане нарушава родителските права на жалбоподателя, че междуременно наказателното производство срещу И.Р. е било окончателно прекратено и няма основание да се предполага, че при връщането на втората жалбоподателка в Германия тя ще бъде отделена от майка си. Съдът задължил И.Р. да върне детето в срок до 15 април 2007 г., като решението било окончателно. При отказ на И.Р. да изпълни решението детето трябвало да бъде предадено на бащата от съдебен изпълнител в присъствието на представител на органа по закрила на децата.

И.Р. подала молба до окръжния съд за отлагане на изпълнението, тъй като трябвало да се подготви психологически за предаването на детето, която била уважена от съда на 23 април. На 4 юни това решение било отменено от апелативния съд, който посочил, че подготовката можела да про-

дължи безкрайно дълго, а това противоречало на трайната съдебна практика за позитивните задължения на държавата за връщане на детето без излишно забавяне.

През юли 2007 г. първият жалбоподател образувал изпълнително производство за изпълнение на решението по предаване на детето. В следващите месеци И.Р. отказвала контакт със съдебния изпълнител, обжалвала налаганите ѝ глоби, укривала детето. На 29 октомври изпълнителното производство било спряно на основание разпореждане на председателя на Върховния съд за спиране на изпълнението на решението на апелативния съд от 15 март.

Случаят на жалбоподателите привлякъл вниманието на медии и политици, които изразявали публично критичната си позиция детето да бъде върнато в Германия и които твърдели, че властите не изпълняват задължението си да защитават правата на една литовска гражданка, т.е. на И.Р. Сред тях са изявление на директора на Службата за закрила на детето, че няма как майка да отвлече собственото си дете и че се е опитала да убеди първия жалбоподател да се откаже от упражняването на родителски права в полза на И.Р.; публикувана на уебстраницата на литовския парламент позиция на председателя на Парламентарния комитет по правата на човека, че Литва не е готова да защити правата на своите гражданки, омъжени за чужденци или на техните деца и обсъждане в този комитет на „проблема с международните ангажименти на Литва“; публични изявления на депутати в подкрепа на И.Р.; писмено искане на шестима депутати до съдебния изпълнител да не извърши предаването на втората жалбоподателката на баща ѝ. През септември 2007 г. Президентът на Литва изпратил писмо до жалбоподателя, в което посочвал, че е много добре запознат със случая, но че не изразява публично мнението си за да не накърни принципа за независимост на съдилищата. Същия месец група от четиридесет и един депутати отправили питане до Конституционния съд дали предвидената по закон необжалваемост на решенията на апелативния съд по дела за връщане на дете по Регламент (ЕО) № 2201/2003 не противоречи на принципа за върховенство на

правото. КС първоначално допуснал питането, но делото било прекратено две години по-късно, поради приемане на нов закон по приложението на регламента. През септември 2007 г., председател на парламентарна група изпратил писмо до министъра на правосъдието, като поискал от него „правилно да прецени дали съдебните решения са справедливи и законни, въпреки че било очевидно, че противоречат на елементарната логика и че са нечовешки“. Той поискал от министъра да поеме инициатива за законодателни промени, за да могат подобни случаи да бъдат избегнати в бъдеще. През октомври 2007 г. до различни институции била изпратена петиция, подписана от 35 000 литовски граждани, в защита на връзката между майката и детето. През октомври 2007 г. министърът на правосъдието обещал на И.Р. безплатна правна помощ в производството по връщане на дъщеря ѝ в Германия.

През юни 2007 г., И.Р. и главният прокурор на Литва подали самостоятелни искания до окръжния съд за възобновяване на делото за връщане на детето. Исканията били отхвърлени на две инстанции, но Върховният съд допуснал до разглеждане жалбата на главния прокурор, действащ в качеството си на защитник на обществен интерес. Искането на И.Р. за спиране изпълнението на решението от 15 март било оставено без уважение, като Върховният съд посочил, че то не подлежи на обжалване, както и че определението му е окончателно и не подлежи на изменение. Три дни по-късно, на 22 октомври 2007 г., главният прокурор подал нова молба за спиране на изпълнението на решението за предаване на детето. В същия ден председателят на Върховния съд еднолично издал разпореждане за спиране на изпълнението докато бъде разгледано искането за възобновяване на първоначалното дело. Първият жалбоподател се опитал да обжалва тази заповед, като се позовал на чл. 8 от Конвенцията и Регламент (ЕО) № 2201/2003, но получил отговор, че разпореждането не подлежало на обжалване. С определение от 7 януари 2008 г. Върховният съд отменил обжалваните откази за възобновяване на производството поради процесуални нарушения и върнал делото на окръжния съд. С решения от 21 март и 20 април с.г. окръжният и

апелативният съд отново отхвърлили като неоснователно искането за възобновяване на делото за връщане на детето.

През октомври 2007 г. първият жалбоподател подал жалба до Европейската комисия, в която, посочвал, че не му се позволява да се вижда с дъщеря си, въпреки решенията на германските и литовските съдилища, и подчертавал, че публично е бил наричан „немска свиня“, „нацист“ и „фашист“, а съдебният изпълнител е бил заплашван с убийство, като тези прояви са били силно подкрепяни от литовски политици и медии. На отправеното от ЕК запитване до литовското правителство министърът на правосъдието изпратил формален отговор, изброяващ съдебните производства.

През май 2008 г. И.Р. подала молба за придобиване на литовско гражданство от втората жалбоподателка. Дирекция Миграция отказала, тъй като законът не позволявал придобиване на гражданство, ако детето не е родено в страната или молбата не е подадена от двамата родители, или не се удостовери, че детето няма друго гражданство. На 22 юли 2008 г. законът бил изменен в смисъл, че всяко дете, чийто родител е литовски гражданин към момента на раждането придобива литовско гражданство без значение от месторождението. И.Р. подала молба два дни след влизане в сила на изменението и втората жалбоподателка придобила литовско гражданство. Първият жалбоподател обжалвал без успех.

Междувременно И.Р. поискала от литовския апелативен съд да не признава решението на германския съд от юни 2007 г., с което на първия жалбоподател било предоставено упражняването на родителските права и с което било разпоредено връщането на детето в Германия. Съдът отказал да разгледа искането като посочил, че съгласно чл. 42, § 2 от Регламент (ЕО) 2201/2003 решението на германския съд за връщането на детето подлежи на изпълнение без да е необходимо признаването му. И.Р. обжалвала пред Върховния съд, който на 30 април 2008 г. решил да спре производството и да отправи преюдициално запитване до СЕС по отношение приложението на Регламент (ЕО) № 2201/2003.

Върховният съд спрял и изпълнението на решението от 15 март 2007 г. до приключване на производството пред СЕС. Правителството отпуснало правна помощ за процесуалното представителство на И.Р. пред СЕС.

С решение по дело C-195/08 PPU от 11 юли 2008 г. СЕС по същество постановил, че тъй като не е било изразено никакво съмнение относно автентичността и редовността на издаденото от германските съдилища удостоверение по регламента, възражението срещу признаването на решението за връщане е забранено, а сезираната юрисдикция само е длъжна да констатира изпълняемостта на удостовереното решение и да уважи искането за незабавно връщане на детето. През август 2008 г. Върховният съд, позовавайки се на решението на СЕС, оставил без уважение касационната жалба и молбите за възобновяване на производството.

Първият жалбоподател организирал, с помощта на отдела за закрила на детето и съдебни изпълнители, среща за предаване на детето в сградата на отдела. На срещата, проведена на 20 октомври 2008 г., той отвел дъщеря си, докато И.Р. говорела в съседната стая в психолог. На път за Берлин, през Латвия, те били задържани на летището в Рига от латвийските власти, но били освободени на следващия ден, след като се установило, че бащата има пълните родителски права. На същата дата срещу първия жалбоподател било образувано наказателно производство за отвличане в Литва и била издадена европейска заповед за ареста му. Производството било прекратено през ноември 2009 г. поради липса на извършено престъпление.

Решението:

151-152. Жалбоподателите се оплакват от нарушение на правото им на зачитане на семейния им живот по чл. 8 от Конвенцията заради начинът, по който производството по връщане на втората жалбоподателка в Германия е било проведено в Литва. Те твърдят, че процесът по взимане на решението бил политизиран и това допълнително усложнило положението им в нарушение на чл. 6, § 1 от Конвенцията. Съдът приема, че

оплакването по чл. 6 се абсорбира от основното оплакване по чл. 8 и разглежда жалбата само по последната разпоредба.

153-166. Съдът обявява оплакването за допустимо, като отхвърля възражението на правителството, че първият жалбоподател не бил обжалвал действията на съдебния изпълнител и не му бил представил за изпълнение удостоверението от германския съд по чл. 42 от Регламента, като по този начин не бил изчерпал вътрешноправните средства за защита. Съдът посочва, че първият жалбоподател не е бил длъжен да обжалва действията на съдебния изпълнител, който е действал активно в негов интерес. По второто възражение Съдът намира, че с оглед на конкретните обстоятелства по случая не вижда как изпълнението на решението на германския съд – още повече, че то е било постановено след това на апелативния съд в Литва – би довело до по-добър резултат. Правителството също признава, че редът за изпълнение на решения по Хагската конвенция и по Регламент (ЕО) 2201/2003 е еднакъв.

166-177. Жалбоподателите твърдят, че държавата не може да се освободи от отговорност на основание, че това бил първият подобен случай пред литовските съдилища. Според тях властите не били направили необходимото за своевременно разрешаване на случая, а вместо това поощрили недобросъвестното поведение на И.Р. чрез предоставяне на финансова и морална помощ от страна на висши държавни служители и съдебни институции, като министъра на правосъдието, депутати, прокурори и най-вече главния прокурор, Върховния съд и председателя на Върховния съд. Първият жалбоподател поддържа, че без тази подкрепа И.Р. не би успяла да спре изпълнителното производство. Жалбоподателите подчертават продължителността на съдебните производства в Литва и на това пред СЕС. Те отбелязват и липсата на всякакво съдействие от страна на властите за провеждане на редовни контакти между двамата, в резултат на което за период от 2 години те се били прекарвали заедно общо 36 часа в присъствието на И.Р. или социален служител. Жалбоподателите се оплакват и от масираната медийна и обществена враждебност срещу първия жалбоподател.

178-184. Правителството посочва, че това дело било придобило огромна популярност в Литва и било първото такова, засягащо сложната материя на „болезненото връщане на дете при бащата и следователно неизбежното му отделяне от майката“. То представлявало особено предизвикателство пред националните институции и внимателната му преценка безспорно изисквала повече време от обикновено. Според правителството, действията на институциите били провокирани изцяло от изчерпателното използване на съществуващите правни средства от И.Р. Неизбежният медиен отзвук не означавал, че делото било политизирано, напротив, съдиите били действали безпристрастно и независимо.

185-189. Съдът припомня, че основните принципи относно връзката между ЕКПЧ и Хагската конвенция, изследването на международното отвличане на деца, най-добрия интерес на детето и процедурните задължения на държавата са обобщени в решението по делото *X v. Latvia* ([GC] no. 27853/09, §§ 93-102 и 107) и редица други, касаещи връщането на деца по Хагската конвенция (вж. *Vilenchik v. Ukraine*, no. 21267/14, § 43). В конкретния случай, основната намеса в правата на жалбоподателите идва от действията на частно лице. От тази намеса обаче за държавата възниква позитивното задължение да осигури защитата на тяхното право на зачитане на семеен живот, включваща предприемането на мерки за бързото им събиране по реда на Хагската конвенция. Съдът е отбелязвал и преди, че задачата на националните съдилища в производства по Хагската конвенция е да извършат внимателен анализ и да постановят подробно мотивирано решение. Припомня също, че в случаите, в които националните съдилища следва да прилагат едновременно ЕКПЧ и правото на ЕС, те трябва да приложат последното, когато то е годно да защити права по Конвенцията. Когато обаче пред тях е повдигнато сериозно оплакване, че защитата на право по Конвенцията е явно недостатъчно и тази ситуация не може да се поправи чрез правото на ЕС, съдилищата не могат да откажат да разгледат въпроса на основание, че се прилага законодателството на ЕС.

190-194. Съдът отбелязва, че производството по молбата на първия жалбоподател по Хагската конвенция, завършило с решението на апелативния съд от 15 март 2007 г., е продължило пет месеца, като по този начин е надхвърлило срокът от 6 седмици, предвиден в чл. 11 от нея. Той обаче приема, че окръжният съд и апелативният съд е трябвало да съвместят двете задължения по чл. 8 – позитивното задължение към жалбоподателите да действат експедитивно и процедурното задължение към И.Р. да разгледат ефективно нейните правдоподобни твърдения, че връщането на втората жалбоподателка в Германия би я изложило на риск. Съдът следователно е готов да приеме, че тези въпроси са изисквали подробна проверка, която да позволи на съдилищата да постановят решение, което да спазва изисквания баланс между различните интереси, като първостепенен е този на детето. Следователно, макар и продължително по стандарта на Хагската конвенция, производството е отговаряло на стандартите по чл. 8.

195. Жалбоподателите обаче твърдят, че с помощта на институциите И.Р. е създадала такъв „(не)законен и нечовешки цирк“ в Литва, че бъдещето на втората жалбоподателка в страната било станало немислимо. В тази връзка те твърдят, че случаят им бил политизиран, което довело до непростимо удължаване на процеса по събирането им и заплашило да унищожи отношенията им.

196-201. Съдът следва да прецени, дали държавата е спазила позитивните си задължения и дали с действията си националните власти, включително изпълнителната и законодателната, са се опитали да повлияят на процеса по взимане на решения пред съдилищата. Припомняйки фактите по делото, Съдът отбелязва, че е имало значително нарастване на институционалния и политически натиск, когато съдебният изпълнител е направил опит да изпълни решението на апелативния съд от 15 март 2007 г. Добавя, че бащата е бил демонизиран в националните медии и редица политици са излезли с позиции в закрила на интереса на майката. Съдът счита, тези реакции за неприемливи и че институциите, занимаващи се с Хагската конвенция

е следвало да действат професионално, обективно и да не бъдат повлияни от предразсъдъци. В конкретния случай, действията на политиките не са били ограничени само до изразяване на мнение, което според правителството Съдът следвало да приеме за нормално предвид обществения интерес по делото. Те са се изразили в много по-обезпокояващи форми, които могат да бъдат разбрани като целенасочени усилия в помощ на И.Р. да задържи детето в Литва.

202-203. Отбелязвайки, че Президентът на Републиката е изразил позицията, че намеренията в работата на съдилищата при решаването на съдбата на втората жалбоподателка би била противоконституционна и в нарушение на независимостта на съдилищата, Съдът посочва, че много литовски политици и държавни институции не са споделяли това разбиране. Някои от членовете на парламента открито поставяли под съмнение съдебните решения и твърдели, че им липсва „елементарна логика“ и че са „нечовешки“. Председателят на парламентарния комитет по права на човека изразил надежда, че съдилищата „ще имат приличието да преразгледат делото“, ако бъде поискано от главния прокурор. Комитетът също така поискал от министъра на правосъдието да помогне на жалбоподателката така, че делото относно родителските права да бъде прехвърлено от германските съдилища в Литва. Видно е също така, че министърът на правосъдието е поддържал надеждата в майката, тъй като след среща с нея е изразил становище, че е важно да се поддържа съмнението на Върховния съд относно компетентността на германските съдилища. Съдът счита, че подобни изказвания могат единствено да целят узаконяването на незаконната фактическа ситуация, създадена от И.Р. Съдът също припомня оказания от шестима депутати натиск върху съдебния изпълнител да не изпълни съдебното решение, както и искането на четиридесет и един депутата до Конституционния съд, което видно от мотивите към него, е било провокирано изцяло от защитата на интересите на И.Р.

204. Друг аспект е упражненият натиск върху служителите на органа по закрила на детето, работещи по случая. Според докла-

дите им в най-добър интерес на детето е било то да се завърне в Германия и тази позиция е била споделена от съдилищата. Въпреки това служителите са били критикувани тежко и разпитвани лично от политици, които публично са ги обвинявали в противоречивост, липса на патриотизъм и човечност, както и че от инат не са „защитили гражданин на Литва“. Тези изказвания са били изцяло в полза на И.Р., тъй като към онзи момент само тя е имала литовско гражданство, и намекват, че нейният интерес е по-важен от този на детето. Според Съда, действията на политиците показват явно незачитане на задължението на социалните служители за професионализъм и обективност, както и забраната в работата си да се влияят от национализъм и полови предразсъдъци. Изказванията не са били безцелни, тъй като докладите са в основата на съдебните решения и следователно било от изключителна важност да са „справедливи“ и да отразяват „социалното положение“ на втората жалбоподателка, така както го виждали политиците. Освен недопустими изявления, намекващи че пригодността на служителите в институцията била под съмнение и че трябва да им бъде наредено да направят друг „обективен доклад“, от решение на Върховния съд става ясно, че в последствие тези служители са били наказани с понижение.

206-207. Съдът обръща внимание и на другото начинание за укрепване на правната връзка между детето и майката, подето от представители на властта и политици, а именно предоставянето на втората жалбоподателка на литовско гражданство. Освен множеството изказвания на политици и прокурори, че следва да се изследва тази възможност да се помогне на И.Р. Съдът отбелязва промените в приложимия закон, които, по признание на председателя на парламентарния комитет по права на човека, били изготвени специално с оглед положението на втората жалбоподателка и с цел да се помогне на И.Р.

208. Съдът коментира и довода на жалбоподателите, че И.Р. е получавала финансова помощ и публична подкрепа от министъра на правосъдието, което допълнително е усложнило положението им. Безспорно е, че подкрепата към И.Р. е идвала директно

от литовското правителство, което дори е приело решение за покриване на разносните на нейните адвокати в производството пред СЕС. Достатъчно е да се отбележи, че интересите на Литва в Люксембург се представляват от правния отдел към министерството на правосъдието. Съдът следователно стига до извода, че въпреки принципа за равнопоставеност на съпрузите в семейството, като е предоставила финансова подкрепа на единия от тях, държавата е действала от името на И.Р.

209-212. Следвайки утвърдения от него стандарт на доказване „извън разумно съмнение“ Съдът може единствено да заключи, че делото на жалбоподателите е било политизирано. Съдът счита, че разглеждайки събитията в цялост, а не като отделни елементи, е налице *prima facie* доказателство за политическа намеса по делото на жалбоподателите. С изключение на Президента на Републиката, литовските власти – политици, служители по закрила на детето и прокурори – не са успели да осигурят справедлив процес по взимане на решения по случая на жалбоподателите във фазата на изпълнение на решението на апелативния съд от 25 март 2007 г. и от действията им може да се предположи, че те дори не са се притеснявали от впечатлението, което създават. Усилията им, насочени към създаването на негативна атмосфера около законните действия на първия жалбоподател и представляващи преки опити за намеса по делата, са недопустими в системата, основана на върховенство на правото. Съдът намира, че тези действия, без съмнение, са разтревожили съдиите и другите държавни служители, че техните стъпки в производствата на жалбоподателите се следят внимателно, което счита за изключително притеснително. Също така отбелязва, че с действията си властите са подвели И.Р., като са подхранвали надеждите ѝ и така многократно са утежнили положението ѝ и това на двамата жалбоподатели. В заключение, Съдът намира, че във фазата на изпълнение на съдебното решение за връщане на детето литовските власти не са осигурили справедлив процес по взимане на решение, което е необходимо за изпълнение на задълженията на държавата по чл. 8 от Конвенцията.

213-216. Относно цялостната продължителност на производството в случая на жалбоподателите Съдът посочва, че делата по Хагската конвенция изискват освен задълбочено, и спешно разглеждане, тъй като времето може да има непоправими последици спрямо връзката между дете и родител. Самото забавяне на производството може да доведе Съда до извода, че властите не са изпълнили позитивните си задължения по Конвенцията (*Shaw v. Hungary*, по. 6457/09, § 72). В настоящия случай първият жалбоподател е подал молбата си по Хагската конвенция на 30 октомври 2006 г. Съдът приема, че продължителността на производството пред двете съдебни инстанции е разумно, а действията на съдебния изпълнител до спирането на изпълнителното производство с разпореждането на председателя на Върховния съд от 22 октомври 2007 г. са били в интерес на жалбоподателите. След двуинстанционното разглеждане на делото обаче И.Р. поискала от главния прокурор да подаде молба до Върховния съд за възобновяване на приключилото с решението от 15 март 2007 г. производство. След това и тя, и главният прокурор подали искания за възобновяване на основания, които вече са били разглеждани в първоначалното производство. Исканията били отхвърлени, като Върховният съд, правилно посочили, че преразглеждането би било в противоречие със смисъла на целта на Регламент (ЕО) № 2201/2003 – делата да бъдат разглеждани без забавяне. Върховният съд посочил, че решението е „окончателно и не подлежи на обжалване“ и отказал да спре изпълнителното производство.

217-218. В този контекст, Съдът не може да пренебрегне подаденото от главния прокурор ново искане за възобновяване, в момент, в който изпълнителното производство било в ход и полицията била предприела ефективни действия да открие детето, и постановеното във връзка с това разпореждане на председателя на Върховния съд за спиране на изпълнението на окончателното решение. Съдът не счита, че има значение дали молбата за възобновяване е подаден от И.Р. или от главния прокурор, действащ от нейно име. По мнение на Съда председателят на Върховния съд си е позволил да измени решението

на състав на Върховния съд по същия въпрос, като е използвал създадената възможност да спре изпълнението на решението от 15 март и да позволи на Върховния съд да преразгледа обстоятелства, които вече са били установени в окончателното и задължително решение на апелативния съд.

219. Второто забавяне на производството пред литовските съдилища е по повод решението делото да бъде спряно и да се отправи преюдициално запитване до СЕС. Фактът, че Върховният съд е помолил за разглеждане на запитването по реда на спешното производство не освобождава държавата от отговорност. Както посочват Генералният адвокат и СЕС, към този момент производството по връщане на втората жалбоподателка е продължавало почти две години и изходът от тези последователни спирания е бил „напълно несъвместим с основните цели на [Хагската] конвенция и регламента“. Въз основа на фактите по делото, Съдът възприема тезата, че спиранията, след молбите на И.Р. за възобновяване на делото, са били изключително точно определени от СЕС като „процесуални усложнения“, които не са били предотвратени от Върховния съд, въпреки задължението му да действа без забавяне. Чрез тези „процесуални усложнения“ далеч не е постигната „основната цел, да се лиши действието на отвличащия родител от каквито и да било практически и юридически последици, като се осигури незабавното и действително връщане на детето“ и напълно са били игнорирани основните цели не само на Хагската конвенция и Регламент (ЕО) № 2201/2003, но и на чл. 8 от Конвенцията. Съдът отбелязва, че на СЕС е отнело по-малко от девет седмици да постанови решението си, докато на Върховния съд след това са му били нужни още шест седмици да прекрати производството по молбите за възобновяване.

220. Изпитанията на двамата жалбоподателите в Литва продължили и след решението на СЕС и решението на Върховния съд от 25 август 2008 г. На предварително уговорената дата за предаване на детето първият жалбоподател е действал импровизирано, но с оглед на

всичко случило се до момента и поведението на И.Р. и на различни политици, той е имал основание да се страхува, че предаването няма да се състои.

221-223. Изложените съображения са достатъчни за Съда да заключи, че макар и първоначалният процес по взимане на решения по случая на жалбоподателите от националните съдилища да е отговарял на изискванията на чл. 8 от Конвенцията, последвалото поведение на литовските власти, включващо политическа намеса по висящ съдебен спор, както и начинът, по който делото е било разглеждано след това от националните съдилища и другите власти, не отговаря на това, което се изисква от държавата по тази разпоредба. Следователно е налице нарушение на чл. 8 от Конвенцията

5. СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕ, НА СЪВЕЩТА И НА РЕЛИГИЯТА, НА СЪБРАНИЯТА И НА СДРУЖАВАНЕ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Строгийт контрол, на който следва да бъде подлагано всяко ограничение на свободата на изразяване на мнение на политическа партия, обхваща и преценка дали последиците от прилагането на правното основание, са били достатъчно предвидими. В контекста на провеждането на избори и референдум степената на „предвидимост на закона“ е от особено значение, като се има предвид колко важна е честността на процеса на гласуване за запазване на доверието на избирателите в демократичните институции.

Решение на Голямото отделение по делото [Magyar Kétfarkú Kutya Párt v. Hungary \(no. 201/17\)](#)

Фактите: Жалбоподателят, Magyar Kétfarkú Kutya Párt (Унгарска партия на двуопашатото куче, „МККР“), е политическа партия, която изразява позицията си основно чрез осмиване на политическата върхушка и правителството.

По повод решението на Съвета на ЕС от 2015 г. за подпомагане на Италия и Гърция чрез преместване на кандидати за международна закрила в други държави членки на ЕС, правителството на Унгария решава да проведе референдум с въпрос „Искате ли ЕС да има право да разпорежда задължително заселване на чужди граждани в Унгария без съгласието на унгарския парламент?“.

Според опозицията и представители на гражданското общество въпросът умишлено представял невярно политиката на Съюза и бил формулиран така, че да засили негативното отношение към миграцията. МККР призовавала поддръжниците си да гласуват, но да подават невалидни бюлетини. Според партията референдумът представлявал злоупотреба с демокрацията и за разлика от бойкотирането му, което било пасивно отхвърляне, невалидната бюлетина изразявала активно позицията, че е нелегитимен. Освен това не било възможно тя да се фалшифицира и със сигурност нямало да бъде отчетена при преброяването. МККР предоставила и призовавала да се използва безплатно мобилно приложение, наречено „Поддай недействителна бюлетина“, чрез което потребителите можели анонимно да качват и споделят с други потребители снимки на бюлетините си. Страните не спорят, че ползването на приложението е било напълно анонимно както за пасивните, така и за активните потребители.

След подадено оплакване от частно лице, с решение от 30 септември 2016 г. Националната избирателна комисия (НИК) приела, че ползването на приложението нарушава правилата за честни избори, тайната на вота и принципа за упражняване на правата в съответствие с целта им. МККР обжалвала пред *Kúria* (Върховния съд), в резултат на което решението не влязло в сила и приложението било използвано по време на референдума, състоял се на 2 октомври. По последваща жалба срещу употребата на приложението НИК наложила на партията глоба, със същите мотиви. Решението било потвърдено от *Kúria* в частта, в която се констатирало нарушение на принципа за упражняване на правата в съответствие с тяхната цел, и отменено в останалата част. *Kúria* изрично приел, че тайната на вота не

е била нарушена, тъй като приложението не е предоставяло достъп до личните данни на потребителите и не е било възможно да се направи връзка между бюлетината и лицето, което я е подало. Поведението на МККР също така не повлияло на обективността на референдума и не можело да разклати общественото доверие в работата на изборителните органи. Със същите мотиви *Kúria* намалил значително размера на наложената глоба. Жалбата на партията до Конституционния съд (КС) била отхвърлена като недопустима. Съдът приел, че случаят касае свободата на изразяване на гласуващите, а не на партията, която само им е предоставила платформа, без да изразява мнение.

Решението:

52-62. Съдът отхвърля възражението на правителството, че оплакването на МККР, основано на чл. 10 от Конвенцията, е недопустимо поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита. Той приема, както и отделението, че в жалбата си до КС партията е изложила по същество оплакването си за накърняване на правото ѝ на свобода на изразяване и по този начин е дала възможност на властите да поправят твърдяното нарушение. Фактът, че според тълкуването на КС правата, на които се е позовала МККР, не се отнасят до нейната свобода на изразяване, не може да попречи на Съда да приеме, че правното средство за защита е било изчерпано.

63-64. По съществуването на оплакването МККР поддържа, че решенията, с които се забранява ползването на мобилното приложение за анонимно публикуване от гласоподавателите на снимки на бюлетините им и ѝ се налага санкция, са нарушили правото ѝ на свобода на изразяване на мнение, гарантирано от чл. 10 на Конвенцията. Правителството оспорва.

65-66. Отделението е отбелязало, че МККР е наказана за предоставянето на средство, което позволява да се разпространява и получава информация. Приело е, че като е предоставила на другите форум за изразяване на мнението им под формата на качване на снимки на бюлетини, партията е упражнявала правото си на свободно

изразяване. Намесата в това право от страна на властите представлявала нарушение на чл. 10, тъй като принципът за „упражняване на правата в съответствие с тяхната цел“, на който се е позовал *Kúria*, не можел да бъде свързан с нито една от изброените в чл. 10, § 2 законни цели и следователно наложената на жалбоподателя санкция не е преследвала законна цел по смисъла на тази разпоредба.

67-84. МККР изтъква, че приложението представлява средство за разпространение на политически мнения по тема от съществено значение и следователно е защитено от чл. 10. Самото име на приложението, „Подай недействителна бюлетина“, предавало политическо мнение, което може да повлияе на гласоподавателите. Жалбоподателят обръща внимание и на ролята си като политическа партия и на широкото медийно отразяване на приложението, допринесло за запознаването на електората с нейните политически възгледи. Унгарският закон или съдебна практика не забранявали снимането на бюлетини, а принципът за упражняване на правата в съответствие с целта им не можел да служи като правно основание за ограничаване на свободата на изразяване. Партията признава, че държавата има широка свобода на преценка при регламентирането на избори, но твърди, че свободата на изразяване не може да бъде засегната на основание правото на свободни избори. Правителството не оспорва, че е налице намеса в свободата на изразяване, но поддържа, че снимането на бюлетините е било в нарушение на изборния закон, който предвиждал, че правата следва да се упражняват в съответствие с целта им. Този принцип представлявал израз на забраната за злоупотреба с права и следвал от задължението на държавата да защитава демократичните институции с цел да гарантира „предотвратяването на безредици“ и „защитата на правата на другите“.

85-92. Страните не спорят, че е налице намеса в правата на МККР по чл. 10. Съдът се съгласява с това. Като припомня практиката си, в която е изведен принципът, че снимките предават директно информация и правото на свобода на изразяване обхваща публикуването на снимки, той намира, че

качването на снимки на бюлетини представлява форма на упражняване на свободата на изразяване. Съдът е постановявал, че чл. 10 е приложим не само към съдържанието на информацията, но и към средствата за разпространението ѝ. В контекста на новите медии Съдът е приемал например, че услуга на Google, която улеснява създаването и споделянето на уебсайтове в група, представлява средство за упражняване на свободата на изразяване (*Ahmet Yildirim v. Turkey*, no. 3111/10, § 49) и блокирането на такива услуги лишава потребителите от важно средство за упражняване на правото им да разпространяват и получават информация и идеи (*Cengiz and Others v. Turkey*, nos. 48226/10 и 14027/11, § 54). В съответствие с тази си практика Съдът приема, че разглежданото мобилно приложение представлява предоставено от МККР средство гласоподавателите да разпространяват политическото си мнение. В контекста на провеждането на референдум и с оглед на името на приложението, то също така следва да се счита за израз на политическото мнение на самата МККР относно референдума. Що се касае до оплакването на жалбоподателя, че е бил санкциониран не за провежданата кампания, а за това, че го прави чрез мобилното приложение, Съдът посочва, че в настоящия случай двата аспекта на чл. 10 – предоставяне на форум за изразяване на трети лица и самостоятелно разпространяване на информация и идеи – са неразривно свързани и реакцията на властите представлява намеса в правата на МККР в двата аспекта.

93-97. По въпроса за законността на намесата Съдът припомня, че изразът „предвидени от закона“ във втория параграф на чл. 10 изисква не само оспорваните мерки да имат основание в националния закон, но и този закон да е достъпен, а последиците му – предвидими, което означава, че следва да съществуват адекватни гаранции срещу произволна намеса от страна на властите. Предвидимост не означава, че всички подробни изисквания и процедури следва да бъдат разписани в самия закон. Изискването за „законност“ ще бъде изпълнено, ако въпросите, които не могат да бъдат решени въз основа на закона, са уредени в по-ниски

по ранг нормативни актове. Така закон, който предоставя дискреция, не е сам по себе си несъвместим с изискването за предвидимост, при условие че обхватът и начинът на нейното упражняване са ясно разписани. Освен това възможността за известно съмнение при наличието на гранични факти или обстоятелството, че разпоредбата може да бъде разбрана нееднозначно, сама по себе си не я прави непредвидима по отношение на нейното прилагане. Поверената на съдилищата решаваща функция се състои именно в изясняване при евентуални тълкувателни съмнения, като се държи сметка за развитието на ежедневната практика.

98-100. Обхватът на понятието за предвидимост зависи до голяма степен от съдържанието на съответния нормативен акт, от областта, която той урежда, и от броя и статуса на адресатите му. Контекстът на провеждането на избори е от особено значение в тази връзка, като се има предвид колко важна е честността на процеса на гласуване за запазване на доверието на избирателите в демократичните институции. Съдът съответно е намирал, че разширителни и непредсказуеми тълкувания на правни разпоредби, уреждащи избори, са или непредвидими с оглед на последиците си, или наистина произволни и следователно несъвместими с чл. 3 от Протокол № 1 (*Paschalidis, Koutmeridis and Zaharakis v. Greece*, nos. 27863/05 и 2 други, §§ 29-35). При преценката на изискванията за предвидимост на закона следва да се съобразява и дали съответните норми представляват правно основание за ограничаване на свободата на изразяване. В тази връзка Съдът напомня, че свободата на словото е съществена за осигуряването на „свободното изразяване на мнението на народа при избиране на законодателното тяло“. В периода преди избори е особено важно да е разрешена свободната обмяна на мнения и информация от всякакъв вид (*Orlovskaya Iskra v. Russia*, no. 42911/08, § 110), още повече когато става дума за свободата на изразяване на политическа партия. Съдът е подчертавал многократно, че политическите партии играят основна роля за гарантиране на плурализма и надлежното функциониране на демокрацията. Ограни-

ченията на тяхната свобода на изразяване трябва да бъде подлагана на строг контрол. Същото е относимо и в контекста на референдум, който има за цел да установи волята на електората по въпрос от обществен интерес.

101. „Съдът е на мнение, че този вид контрол естествено обхваща и преценката дали последиците от прилагането на правното основание, на което са се позовали властите, за да ограничат свободата на изразяване на дадена политическа партия, са били предвидими в степен, достатъчна за изключването на всякакъв произвол при това прилагане. Тук строгият контрол служи не само да защити демократичните политически партии от произволна намеса от страна на властите, но и да защити самата демокрация, тъй като при липсата на достатъчно предвидима правна уредба, всяко ограничаване на свободата на изразяване в разглеждания контекст може да засегне открития политически дебат, законосъобразността на процеса на гласуване и резултатите от него и, в края на краищата, доверието на гражданите в интегритета на демократичните институции и тяхната обвързаност с върховенството на правото.“

102-109. В настоящия случай страните спорят дали правното основание за намесата в свободата на изразяване на МККР е било достатъчно предвидимо и следователно дали намесата е била „предвидена от закона“. Съдът не намира проблем във връзка с наличието в унгарското право на норми, които имат за цел да възпират физическите и юридически лица от незаконна изборна дейност, включително чрез налагането на глоби, нито с тяхната достъпност. Остава обаче важният в случая въпрос дали при липсата на задължителна правна норма, която да регулира изрично снимането на бюлетини и анонимното публикуване на снимките в мобилно приложение с цел разпространението им в хода на гласуването, МККР е знаела или е трябвало да знае, че поведението ѝ ще наруши действащия изборен закон.

110-112. През 2008 г. КС е тълкувал предвидения в този закон принцип за

„упражняване на правата в съответствие с тяхната цел“. Отбелязал е, че принципът е неясен и изборният закон не определя кое поведение го нарушава, не въвежда критерии за преценка в кои случаи е налице нарушение на изискването за упражняване на правата в съответствие с целта им, нито съдържа примери. Приел е, че изводът за нарушение се прави от НИК и от съдилищата с оглед на обстоятелствата във всеки конкретен случай. Съдът счита, че сама по себе си ситуация, при която е необходимо съдебно тълкуване на въведени със закон принципи, не е непременно в противоречие с изискването за достатъчно прецизиране на закона. Остава обаче фактът, че приложената в настоящия случай национална правна рамка предвижда възможност за ограничаване на изразяването във връзка с процеса на гласуване според всеки отделен случай и така предоставя на изборните органи и на съдилищата, които трябва да тълкуват и прилагат закона, много широка свобода на преценка. Следователно липсата на яснота в законовата норма и присъщият на тълкуването ѝ потенциален риск за свързаните с гласуването права, включително свободното обсъждане на обществени въпроси, изисква особено внимание от националните власти. Като е тълкувал нормата, която провъзгласява разглеждания принцип, КС е приел, че нейният обхват е ограничен до поведение, което има „отрицателни последици“, вкл. нарушаване правата на другите.

113-118. В настоящия случай от решенията на НИК и *Kúria* остава неустановено как оспорваното ограничение, мотивирано с принципа за упражняване на правата в съответствие с целта им, е имало отношение и е било насочено към конкретни отрицателни последици, били те потенциални или действителни. Явно този случай е първият, в който властите са приложили посочения принцип спрямо ползването на мобилно приложение за анонимно публикуване на снимки на бюлетини. Само по себе си това не прави тълкуването на закона непредвидимо. Като се има предвид обаче изключителното значение на предвидимостта на закона при ограничаване на свободата на изразяване на политическа партия в контекста на

провеждане на избори или референдум, Съдът намира, че значителната несигурност относно потенциалните последици на приложените от властите правни норми надхвърля приемливото от гледна точка на чл. 10, § 2 от Конвенцията. С оглед на изложеното Съдът приема, че законът, на основание на който е била ограничена свободата на МККР да разпространява информация и идеи, не е бил формулиран достатъчно прецизно за целите на § 2 на чл. 10, така че да изключи всякакъв произвол и да позволи на МККР да съобрази поведението си. Следователно е налице нарушение на чл. 10.

В особеното си мнение към решението съдия Дедов изразява несъгласие с подхода на мнозинството към проблема и подчертава, че случаят не касае наказването на политическа партия за снимане и споделяне на бюлетини, а за призова умишлено да бъдат подавани невалидни бюлетини, което е проява на неуважение към демократичния процес на взимане на решения чрез референдум. Както *Kúria* обяснил в решението си, бюлетината служи за изразяване на мнение по поставения на гласуване въпрос и според съдия Дедов жалбоподателят е можел да предвиди реакцията на властите в отговор на неговото поведение.

6. ЗАБРАНА ЗА ДИСКРИМИНАЦИЯ

• ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Налагането на наказателноправни санкции срещу лица, подбуждащи към насилие е допустимо като крайна мярка в случаи на слово на омраза срещу нечия сексуална ориентация или сексуален живот.

В основата на неизпълнението от страна на компетентните органи на позитивните задължения да извършат ефективно разследване дали коментарите по отношение на сексуалната ориентация на жалбоподателите представляват подбуждане към омраза и насилие стои дискриминационно отношение.

Решение по делото [Beizaras and Levickas v. Lithuania \(no. 41288/15\)](#)

Фактите: Жалбоподателите са двама литовски граждани, които се намирали в еднополова връзка. На 8 декември 2014 г. първият жалбоподател публикувал във Facebook снимка, на която двамата жалбоподатели се целуват. Снимката била публично достъпна. Под нея били публикувани стотици крайно хомофобски коментари, които освен че били заплашителни, унижителни и накърняващи достойнството на жалбоподателите, призовавали и към физическо насилие (включително призови за кастрация, убийство, изпращане в газови камери и крематориуми, изгаряне на клада и др. под.). Два дни след публикуване на снимката жалбоподателите отправили молба до Асоциация LGL (национално сдружение за защита на правата на ЛГБТ общността, в което и двамата членували) да уведоми от свое име главния прокурор относно крайно враждебните коментари. В молбата си до LGL жалбоподателите

посочвали, че се страхуват от отмъщение, ако се обърнат от свое име към прокуратурата, както и че властите не биха се отнесли сериозно към оплакването им. LGL подаде жалба до прокуратурата с искане да се образува наказателно преследване за подбуждане към омраза и насилие на основание хомосексуална ориентация. Прокуратурата отказала да образува досъдебно производство за твърдяното престъпление. Това решение било потвърдено от националните съдилища на две инстанции. Властите преценили, че коментарите представлявали просто „неетични“ и „неуместни“ изявления и като такива те не покривали признаците на престъпен състав. Според районния съд лице, което публикува по общодостъпен начин снимки, на които двама мъже се целуват, следва да е предвиждало, че подобно ексцентрично поведение нямало да допринесе за сближаването с членовете на обществото, които имат различни възгледи или към насърчаването на толерантността, тъй като по-голямата част от обществото в Литва високо ценяла „традиционните семейни ценности“. Съдът приел, че наказателното преследване представлявало крайна мярка и поради това следвало да бъде възбудено само при наличието на сериозни основания и всички елементи от престъпния състав, а това не било относимо към процесния случай. Окръжният съд, явяващ се последна инстанция, потвърдил горните изводи. Освен това приел, че с решението си да публикуват снимката по общодостъпен начин (а не само ограничено до приятелите си във Facebook) жалбоподателите целели „умишлено да предизвикат възмущение у хората с различни възгледи или да подтикнат отправянето на отрицателни коментари“. В подкрепа на аргументите против възбуждането на наказателно преследване съдът добавил и че „то би представлявало загуба на време и средства“ или дори „неправомерно ограничаване на чуждите права“.

Решението:

Твърдяното нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията

68-74. По допустимостта на оплакването правителството възразява, че жалбоподателите никога не са подавали жалба до прокуратурата или до друг орган по повод отправените им негативни коментари. В писмото до асоциацията жалбоподателите молели LGL да действа от свое име, а не от тяхно. Правителството оспорва аргумента на жалбоподателите, че се страхували от отмъщение от страна на авторите на коментарите, ако подадат оплакване от свое име. То изтъква и неизчерпване на други правни средства за защита, гарантирани от гражданския закон. На последно място, оплакването по чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията било явно необосновано, тъй като поради липсата на престъпен състав отказът на националните органи да извършат разследване по отношение на коментарите във Facebook страницата на първия жалбоподател бил основателен. Жалбоподателите поддържат, че Асоциация LGL е действала с тяхното знание и съгласие. Те имали основателни причини да се доверят на LGL, но мотивите им не следвало да бъдат предмет на спор в производството, тъй като, както посочва и правителството, по закон всеки може да се обърне към съответните институции при съмнение за извършено престъпление. Освен това правителството не било успяло да обясни каква би била разликата, ако самите жалбоподатели бяха сезирали компетентните органи.

75-77. В трайната си практика Съдът приема, че Конвенцията не предвижда *actio popularis* и че неговата задача не е да преглежда съответното законодателство и практика абстрактно, а да определи дали начинът, по който се прилагат спрямо жалбоподателя представлява нарушение на Конвенцията. За да подадат жалба в съответствие с чл. 34 лицата следва да докажат, че са „пряко засегнати“ от оспорената мярка. Съдът подчертава, също така, че правилото за изчерпване на вътрешноправните средства за защита (чл. 35, § 1) не следва да се абсолютизира или прилага автоматично, а с определена степен

на гъвкавост и без прекомерен формализъм. При преценката дали това правило е спазено от съществено значение са конкретните обстоятелства във всеки отделен случай.

78-83. Съдът отдава особено значение на факта, че правото на Асоциация LGL да представлява интересите на жалбоподателите пред прокуратурата и двете съдебни инстанции в нито един момент и по никакъв начин не е било оспорено. Правителството не е доказало, че подобна жалба не може да бъде подадена от неправителствена организация, особено като се има предвид, че такива организации се създават именно с цел да представляват членовете си и да защитават интересите им. Фактът, че авторите на хомофобски изказвания могат да бъдат преследвани въз основа на жалби, подадени от неправителствени организации, се подкрепя и от практиката на националните съдилища. Дори да се приеме, че е имало елемент на стратегическо водене на дела при подаване на жалбата от Асоциация LGL, това е ирелевантно по отношение на нейната допустимост. Правните действия, предприети от Асоциация LGL не представляват *actio popularis*, тъй като сдружението се позовава на конкретни факти, засягащи правата на конкретни нейни членове. Фактите по делото и сериозният характер на обвиненията са достатъчни за Съда да приеме, че Асоциация LGL – НПО, създадена с цел да подпомага хора, подложени на дискриминация да упражняват правата си на защита, включително пред съд – следва да има възможността да действа като представител на „интересите“ на жалбоподателите в наказателното производство. В противен случай разглеждането на национално ниво на твърдения за такива сериозни нарушения на Конвенцията би било възпрепятствано. В практиката си Съдът е приел, че в съвременните общества обръщането към организации е едно от достъпните, а понякога и единственото достъпно средство за ефективна защита на определени интереси на гражданите. Възможността такива организации да осъществяват процесуалното представителство на своите членове е призната от законодателствата на повечето европейски държави. В този контекст и в светли-

ната на заключенията на Европейската комисия срещу расизма и нетолерантността („ECRI“) в доклада ѝ от 2016 г. относно правата на ЛГБТ общността на Литва Съдът не може да не приема страха от отмъщение като основателна причина жалбоподателите да предпочетат Асоциация LGL да подаде жалба до прокуратурата от свое име. Що се отнася до възражението на правителството, че предвид, както то твърди, установената липса на елементите на престъпен състав в процесните коментари, жалбоподателите са разполагали с други средства за защита – например граждански иск за обезщетение за вреди или жалба до органа по журналистическа етика – които е следвало да изчерпят, Съдът счита, че този въпрос е пряко свързан със съществуването на оплакването по чл. 13 и трябва да бъде разгледан едновременно с него. Следователно жалбата е допустима.

84-101. Жалбоподателите твърдят, че причината за различното им третиране от страна на властите е единствено сексуалната им ориентация. Според тях решението за отказ от образуване на досъдебно производство не би било взето, ако снимката беше на лица от противоположен пол, които се целуват или на представители на други социални или етнически групи от литовското общество. Жалбоподателите поддържат, че различното им третиране на основание сексуалната им ориентация не било обективно или разумно обосновано. Като се позовават на решението по делото *Delfi AS v. Estonia* ([GC], no. 64569/09, §§ 110 и 117) те възразяват също така, че властите не са спазили справедливия баланс между свободата на изразяване чрез коментари в Интернет и правото им на зачитане на личния им живот. Считат също така, че прокуратурата и съдилищата са тълкували превратно закона, като така са нарушили принципа за правна сигурност. На последно място, жалбоподателите признават, че с публикуването на снимката са целели да тестват нивото на толерантност в литовското общество и че съгласно чл. 10 това е тяхно основно право. Правителството твърди, че в случая никой от националните органи не е действал въз основа на предразсъдъци по отношение на хомосексуалното малцинство. Според него снимката била

силно провокативна. Освен това жалбоподателите могли да намалят претърпените вреди, като изтриели отрицателните коментари от Facebook профила на първия жалбоподател.

102-105. Встъпилите в процеса трети страни – AIRE Centre (Advice on Individual Rights in Europe), ILGA-Europe (Европейския клон на Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association), ICJ (Международната комисия на юристите) и HRMI (Human Rights Monitoring Institute) – отбелязват, че макар в контекста на свободата на изразяване до наказателно преследване следва да се прибегва в ограничени случаи, по редица дела Съдът е оценявал наказателноправните мерки като подходящи срещу определени актове на подбуждане към насилие. При преценката дали и кога словото на омразата съставлява криминализиран акт на подбуждане към насилие следвало да се вземат предвид елементите на вероятност, предвидимост и непосредствена заплаха от насилие или враждебно отношение. Според тях Съдът е последователен във виждането си, че в случаите на слово на омразата, съставляващо подбуждане към насилие спрямо определени лица, отказът на държавата да разследва, обвини и накаже подобно поведение представлява нарушение на позитивни задължения по Конвенцията. Третите страни отбелязват също, че в много европейски законодателства терминът „омраза“ обхваща и омразата, основана на сексуална ориентация, както и че в Литва гражданите от ЛГБТ общността са възприемани като една от най-уязвимите социални групи.

106-108. Като се позовава на основните характеристики на „демократичното общество“, Съдът подчертава особеното значение на плурализма, толерантността и широтата на възгледите. В този контекст Съдът е постановявал, че макар понякога индивидуалните интереси да трябва да отстъпят пред интереса на групата, демокрацията не се свежда до постоянното надмощие на възгледите на мнозинството: трябва да бъде постигнато равновесие, гарантиращо честното и справедливо отношение към малцинствата и избягването на злоупотреба с господстващо положение.

Съдът често изтъква, че плурализмът и демокрацията се основават на действителното признаване и уважение към многообразието. Ключова роля в социалното сближаване играе хармоничното взаимодействие между гражданите и групите от обществото с различаващи се възгледи. Позитивното задължение на държавите да гарантират спазването на правата и свободите по Конвенцията е особено важно за хората с различни от общоприетите възгледи или принадлежащи към малцинствени групи, тъй като те са по-уязвими.

109-116. По принцип изборът на средства за гарантиране спазването на чл. 8 в отношенията между частни лица е в рамките на свободата на преценка на държавата, но когато на сериозен риск са изложени съществени аспекти от личния живот позитивните задължения по чл. 8 изискват въвеждането на ефективни наказателно-правни разпоредби. Съдът е постановявал, че налагането на наказателноправни санкции, в това число и на лицата, отговорни за най-сериозните прояви на омраза, подбуждащи към насилие, винаги представлява крайна мярка, но когато деянията са насочени срещу физическата или психическата неприкосновеност на дадено лице, единствено ефективните наказателно-правни механизми могат да осигурят адекватна защита и да служат като възпиращ фактор. Съдът е признавал и необходимостта от наказателноправни мерки по отношение на директните словесни нападки и физически заплахи с дискриминационни подбуди. Когато разликата в третирането се основава на пол или сексуална ориентация, държавата има ограничена свобода на преценка. Съгласно Конвенцията различното третиране, основано единствено на сексуалната ориентация, е недопустимо (*Ratzénböck and Seydl v. Austria*, по. 28475/12, § 32). Съгласно практиката на Съда, когато жалбоподателят е доказал разлика в третирането, правителството носи тежестта да докаже нейната обоснованост.

117-118. Съдът намира за установено, че коментарите на Facebook страницата на първия жалбоподател са накърнили в достатъчно сериозна степен психическата неприкосновеност и достойнството на жалбопо-

дателите, а от там и правото им на личен живот. Съдът счита, че фактите по делото попадат в обхвата на чл. 8, следователно разпоредбите на чл. 14 са приложими към настоящото дело.

119. Жалбоподателите признават, че със снимката, освен да обявят началото на връзката си, са целели да инициират дискусията относно правата на хомосексуалистите в Литва. Макар правителството да квалифицира последното като провокативно поведение, Съдът не може да приеме, която и да е от тези цели за нелегитимна или подлежаща на преследване. Напротив, няма съмнение относно признаването и защитата от страна на държавите по Конвенцията на правото на всеки открито да определя сексуалната си ориентация. Въпреки че разбира констатацията на Върховния съд, че атмосферата в литовското общество по отношение на хомосексуализма е напрегната, Съдът не може да приеме, че намеренията на жалбоподателите представляват заплаха за създаване на смут в обществото. Всъщност честният и публичен дебат за социалното положение на сексуалните малцинства е от полза за социалното сближаване.

120-121. Съдът припомня, че според районния съд снимка на двама мъже, които се целуват, не допринася за социалното сближаване и насърчаването на толерантността. Тази позиция е потвърдена и от окръжния съд, който също така посочва, че би било за предпочитане жалбоподателите да споделят подобни снимки само сред „свои съмишленици“. Предвид препратките към сексуалната ориентация на жалбоподателите става ясно, че едно от основанията за отказ от образуване на досъдебно производство е неодобрението от страна на съдилищата на демонстрираната от жалбоподателите сексуална ориентация.

122-123. Съдът взема предвид и становището на районния съд, че „мнозинството от литовското общество особено цени традиционните семейни ценности“, където „семейството, като конституционна ценност, представлява съюз между мъж и жена“. В настоящия случай, макар районният съд да се е

позовал на твърдяната несъвместимост между семейните ценности, като фундамент на обществото, и признаването на социалната приемливост на хомосексуализма (*Kozak v. Poland*, no. 13102/02, § 98), Съдът не вижда причина да обяви тези елементи за несъвместими, особено в контекста на засилващата се тенденция еднополовите връзки да се възприемат като „семеен живот“ (*Bayev и други v. Russia*, nos. 67667/09 и 2 други, § 67). Съдът също така изразява особени резерви към състоятелността на аргумента какво представлява семейство, тъй като още през 2011г. литовският Конституционен съд е подчертал, че „докато бракът е съюз между мъж и жена, концепцията за семейство не е ограничена само до съюз между такива две лица“. Това виждане е потвърдено и през 2019 г., когато Конституционният съд е обърнал внимание не само на факта, че съгласно литовската конституция „концепцията за семейство е неутрална спрямо пола“, но и че възгледите на мнозинството не се ползват с предимство пред тези на малцинството. Съдът от своя страна също е постановявал, че не е допустимо упражняването на права по Конвенцията от страна на малцинствена група да се обуславя от приемането им от страна на мнозинството. В противен случай правата на малцинствата биха съществували само теоретично, а не практически и ефективно, каквито са изискванията на Конвенцията.

124. Съдът приема за установено, че жалбоподателите са представили достатъчни на пръв поглед доказателства, за да се направи обосновано предположение, че хомосексуалната им ориентация е била от значение за начина, по който са третиращи от националните органи. Следователно остава да се прецени дали правителството е доказало в достатъчна степен, че начинът, по който националните власти са оценили фактите по случая, така както те са били представени в жалбата, подадена от Асоциация LGL, е бил задоволителен. Поспециално Съдът трябва да прецени дали решението на прокуратурата за прекратяване на наказателното производство, впоследствие потвърдено от националните съдилища, е било мотивирано от дискриминационно отношение и предраз-

съдъци спрямо сексуалната ориентация на жалбоподателите.

125. Макар да подчертава, че не всяка употреба на слово на омраза трябва, като такава, да подлежи на наказателно преследване, Съдът не може да приеме заключенията на литовските власти, че използваните изрази в коментарите под снимката представляват „неморално поведение“ от страна на авторите им, което обаче не покривало елементите на престъпен състав съгласно наказателния кодекс. Съдът припомня, че изказванията, които съставляват слово на омразата и подбуждане към насилие, са явно незаконни и по принцип изискват от държавите, страни по Конвенцията да предприемат определени позитивни мерки, като подбуждането към омраза не предполага задължителното наличие на призови за извършване на насилие или други престъпления. Освен това Съдът счита, че правителството не е представило достатъчни аргументи за опровергаване на твърдението на жалбоподателите, че ако коментари, подобни на тези в техния случай, не представляват подбуждане не само към омраза, но и към насилие въз основа на сексуална ориентация, то тогава би било трудно да се прецени какви точно изказвания биха представлявали такова подбуждане. Поради горните съображения Съдът намира, че преценката, направена от националните органи в този случай, е в противоречие с принципа за върховенство на закона.

126-127. Съдът намира за основателно да се приеме, че публикуването, дори на един коментар, във Facebook страницата на първия жалбоподател, насаждащ омраза, още повече гласящ, че хора трябва да бъдат „убити“, е достатъчен повод за вземане на сериозно отношение. Съдът също така отхвърля аргумента на правителството, че коментарите във Facebook представляват по-малка опасност от тези в онлайн новинарските портали.

128. Съдът вече посочи, че налагането на наказателноправни санкции срещу лица, отговорни за най-сериозните прояви на омраза, подбуждащи към насилие е допустимо като крайна мярка. Съдът счита, че

това е така и в случаите на слово на омраза срещу нечия сексуална ориентация или сексуален живот. В настоящия случай са налице недвусмислени призови към посегателство срещу физическата и психическата неприкосновеност на жалбоподателите, изискващи предприемането на наказателноправни мерки. Въпреки това, поради дискриминационното отношение на литовските власти към случая на жалбоподателите, разпоредбите на наказателния кодекс не са били спазени и така жалбоподателите не са получили дължимата защита на правата си. Съдът намира, предвид фактите по делото, че би било явно несправедливо спрямо жалбоподателите и омаловажаващо опасността от процесните коментари да се приеме, че жалбоподателите е следвало да изчерпят други средства за защита.

129-130. „Съдът намира за установено, че отправените от частни лица коментари, насаждащи омраза, включително и тези, изразяващи недвусмислени призови към насилие срещу жалбоподателите и хомосексуалната общност като цяло, са основани на нетърпимост спрямо тази общност. На второ място, същото дискриминационно отношение стои в основата на неизпълнението от страна на компетентните органи на техните позитивни задължения да извършат ефективно разследване на това дали отправените коментари по отношение на сексуалната ориентация на жалбоподателите представляват подбуждане към омраза и насилие, което потвърждава, че като подценяват опасността от такива коментари властите най-малкото ги толерират.“ При така изложената фактическа обстановка Съдът приема за установено, че спрямо жалбоподателите е упражнена дискриминация, основана на тяхната сексуална ориентация, а правителството не е доказало, че различното третиране е било съвместимо със стандартите по Конвенцията. Следователно е налице нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 8 от Конвенцията.

Твърдяното нарушение на чл. 13 от Конвенцията

131-143. Жалбоподателите се оплакват, че държавата не е разгледала ефективно тех-

ните оплаквания за дискриминация, основана на сексуалната им ориентация. Те са били обиждани и заплашвани с тежки наранявания и дори със смърт, като някои коментари съдържали призови да бъдат „изгорени“, „изтребени“ и „убити“. Според жалбоподателите отказът на литовските власти да образуват досъдебно производство бил отражение на общите нагласи в Литва по отношение на предполагаемите прояви на хомофобска реч на омразата в интернет. Правителството твърди, че практиката на националните съдилища по приложението на съответната норма на наказателния кодекс, макар и сравнително оскъдна, е ясна и точна и че в случая на жалбоподателите не е установено наличието на съставните елементи на престъпното деяние.

144-148. Встъпилите страни подчертават, че ЛГБТ общността е най-уязвимата социална група в Латвия. Те цитират решения на Върховния съд, където съдът вместо да анализира оспорваните изявления се е фокусирал върху „провокативното“ или противоречащо на „традиционните семейни ценности“ поведение на пострадалите. И тъй като голямата част от случаите на слово на омраза срещу представители на тази общност не бивали съобщавани или санкционирани феноменът продължавал да се разпространява.

149-150. Съдът напомня, че чл. 13 изисква наличие на вътрешноправно средство за защита, което позволява на националните власти както да разгледат оплакването по Конвенцията по същество, така и да предоставят подходяща компенсация, въпреки че разполагат с известна свобода на преценка за начина, по който да изпълнят задълженията си по тази разпоредба.

151. Съдът не поставя под въпрос, че литовското наказателно право и наказателната система, в това число и съдилищата, предоставят като цяло ефективно средства за защита за целите на чл. 13 от Конвенцията. В настоящия случай обаче Съдът следва да прецени дали чл. 13 може да бъде нарушен когато е намерено, че дадени, по принцип, ефективни средства за защита не са действали ефективно в конкре-

тен случай заради дискриминационно отношение, засягащо по негативен начин прилагането на закона. В случаите на оплаквания по чл. 13, основаващи се на твърдения за дискриминационни нагласи, засягащи ефективността на средствата за защита при прилагането на общоприложими национални норми, Съдът обикновено не смята за необходимо да ги разглежда отделно по тази разпоредба, когато вече е установено нарушение на чл. 14 във връзка с други разпоредби на Конвенцията. Въпреки това, с оглед характера на нарушението на правата на жалбоподателите, в настоящият случай Съдът намира, че е наложително самостоятелното разглеждане на това оплакване.

152-153. Съдът посочва, че позоваването на прокурора по настоящото дело на съдебната практика на Върховния съд не отчита колко по-заплашителна е използваната хомофобска реч в настоящия случай, в сравнение с изразите, разгледани в предходни решения на Върховния съд. Правителството не е представило решения на Върховния съд, където той да е имал възможност да се произнесе относно приложимите стандарти в случаи на реч на омраза със съпоставима тежест. Съответно Съдът намира, че начинът, по който съдебната практика на Върховния съд е приложена от прокурора, чието постановление е било потвърдено от съдилища, които са разгледали делото на жалбоподателите, не осигурява ефективно вътрешно средство за защита срещу оплаквания за дискриминация по хомофобски подбуди.

154-155. Статистките предоставени от правителството, жалбоподателите и третите страни, както и докладите на международните организации показват, че растящото ниво на нетолерантност към сексуалните малцинства остава в голяма степен несанкционирано. По делото на жалбоподателите окръжният съд дори приема, че образуването на наказателно производство би било „загуба на време и средства“. Подобни нагласи на националните съдилища съдържат риска приложимата норма от наказателния кодекс да остане „мъртва разпоредба“. На второ място, Съдът отбелязва информацията от доклада на ECRI, че

правоохранителните институции в Литва отказват да признаят предразсъдъците като мотив за тези престъпления и да предприемат адекватни на сериозността на положението мерки. В тази връзка „Съдът припомня, че без строг подход от страна на властите, престъпленията, мотивирани от предразсъдъци, неизбежно ще бъдат третираны по еднакъв начин с обикновените случаи, които не се отличават с такива особености, и произтичащото от това безразличие би било равносилно на официално примиряване или дори одобряване на престъпленията от омраза.“ Последните доклади на ECRI показват и липса на последователен стратегически подход от страна на властите за справяне с проблема на речта на омраза, основана на расизъм и хомофобия.

156. На тези основания Съдът приема, че жалбоподателите са били лишени от ефективни вътрешноправни средства за защита по отношение на оплакванията им, касаещи нарушение на правото им на личен живот, поради това, че са били дискриминирани на основата на сексуалната им ориентация. Следователно е налице нарушение на чл. 13 от Конвенцията.

7. ДРУГИ ПРАВА

- ДЕЛА НА ЕСПЧ СРЕЩУ ДРУГИ ДЪРЖАВИ

Макар обикновено Съдът да не смята за необходимо да разглежда отделно оплакване за липса на ефективни средства за защита, когато вече е установено нарушение на чл. 14 във връзка с други разпоредби на Конвенцията, с оглед характера на нарушението на правата на жалбоподателите Съдът намира, че е наложително самостоятелното разглеждане на това оплакване.

Без строг подход от страна на властите, престъпленията, мотивирани от предразсъдъци, неизбежно ще бъдат третираны по еднакъв начин с обикновените случаи, които не се отличават с такива особености, и произтичащото от това безразличие би било равностойно на официално примиряване или дори одобряване на престъпленията от омаза.

Решение по делото [Beizaras and Levickas v. Lithuania \(no. 41288/15\)](#)

Виж по-горе раздел [„Забрана за дискриминация“](#)

Доколкото се отнасят до пренаселени затвори в овехтяло състояние, предвидените от френския административнопроцесуален кодекс бързи производства за постановяване на спешни мерки при сериозно и очевидно неправомерно засягане на основни свободи и за постановяване

на други подходящи мерки не представляват ефективно превантивно средство за защита по смисъла на чл. 13 от Конвенцията, тъй като не осигуряват на затворниците практическа възможност за пълно и незабавно преустановяване на сериозни нарушения на чл. 3 от Конвенцията или за съществено подобряване на положението им.

На основание чл. 46 Съдът препоръчва обсъждането на общи мерки, които да включват окончателното ликвидиране на пренаселеността в затворите и осигуряването на ефективно превантивно правно средство за защита.

Решение по делото [J.M.B. et autres c. France \(n° 9671/15 и 31 други\)](#)

Фактите: Съединените за общо разглеждане жалби са подадени от лица, задържани или изтърпяващи наказание лишаване от свобода в шест френски пенитенциарни заведения (в т.ч. три в отвъдморските територии), при материални условия, които жалбоподателите считат за нечовешки и унижителни. Френската секция на *Международната обсерватория за затворите (МОЗ)* сезирала компетентните административни съдилища с искания за постановяване на спешни мерки по отношение на материалните условия в три от тези заведения по реда на предвиденото от френския административнопроцесуален кодекс бързо производство за защита при сериозно и очевидно неправомерно засягане на основни свободи. С разпореждания от 2014 г., 2015 г. и 2017 г.

съдилищата постановили предприемане на някои от поисканите мерки.

Решението:

156-158. В уводни бележки Съдът посочва, че извън жалбите, предмет на настоящото дело, които са комуникирани на правителството за становище от гледна точка на членове 3, 8 и 13 от Конвенцията, пред него са подадени още 10 жалби относно материалните условия във френски пенитенциарни заведения. До момента Съдът е приемал, че искът за вреди срещу френската държава е разполагаемо и адекватно средство за защита по оплаквания от уронващи достойнството материални условия на лица, които вече са на свобода. Съдът не се е произнасял по ефективността му от гледна точка на чл. 13 от Конвенцията що се отнася до размера на присъжданите обезщетения. По делото *Yengo c. France* (no. 50494/12) той е приел, че лицата, лишени от свободата си при материални условия, които според тях са в противоречие с чл. 3 от Конвенцията, не разполагат със средство за защита, годно да доведе до прекратяване на това положение или до подобряване на условията.

159-163. След като се произнася по процедурни въпроси, Съдът разглежда възраженията на правителството по допустимостта на някои от жалбите. Обявява за недопустими оплакванията по чл. 3 на освободени към момента на подаване на жалбите им лица, които не са изчерпили възможността да ангажират отговорността на държавата за вреди, както и на жалбоподателите, които вече нямат качеството на жертви на нарушение на чл. 3, тъй като са получили обезщетение за целия прекаран при лоши материални условия период от време и не се оплакват от размера му или от неефективност на използваното средство за защита.

164-172. Що се отнася до жалбоподателите, потърсили и получили обезщетение за лошите условия за определени периоди, но все още лишени от свободата си при условия, които според тях са в противоречие с чл. 3, Съдът припомня, че при липсата на механизъм, който да съчетава компенсаторните средства за защита с превантивни средства, позволяващи прекратяване на положението или подобряване на условията,

перспективата за евентуално обезщетяване рискува да легитимира понасянето на несъвместими с чл. 3 страдания и да отслаби сериозно отговорността на държавата да приведе нормите си в съответствие с изискванията на Конвенцията (вж. *Neshkov et autres c. Bulgarie*, по 36925/10 и 5 други, § 181). Тъй като тези жалбоподатели са в продължаващо положение по отношение на материалните условия, от които се оплакват, те не са загубили статуса си на жертви на твърдяното нарушение на чл. 3. Съдът отхвърля и възражението за явна необоснованост на оплакванията на някои жалбоподатели, които са били настанени в реновиранни килии, като счита, че се налага да ги разгледа по същество, защото правителството не уточнява площта на тези килии, а за същия период местният административен съд е приел, че съжителството на четирима затворници в килия с площ от 10,78 кв.м е в съответствие с чл. 3 от Конвенцията.

173-178. Правителството поддържа, че жалбоподателите са били длъжни да изчерпят наличните две превантивни вътрешно-правни средства за защита, които според него са ефективни – бързите производства пред административните съдилища за постановяване на спешни мерки за защита на основни свободи и за постановяване на други подходящи мерки. По отношение на жалбоподателите, освободени преди да подадат жалбите си пред Съда, правителството счита, че допустимостта и основателността на оплакванията им по чл. 13 от Конвенцията следва да бъдат преценени единствено с оглед на ефективното компенсаторно правно средство за защита, с което са разполагали. Жалбоподателите не се съгласяват и поддържат, че посочените превантивни средства не са ефективни на практика. Съдът намира, на първо място, че с оглед на необходимостта от съчетаване на компенсаторните и превантивните средства за защита, всички жалбоподатели могат да поддържат оплакване от липсата на ефективно превантивно средство по смисъла чл. 13 от Конвенцията. Обстоятелството, че някои от тях са били освободени към момента на подаването на жалбите им пред Съда, не ги лишава от тази възможност, стига да са спазили 6-месечния срок от освобождаването (цитираното *Yengo*, § 57). Освен това, с оглед на собствените му

констатации, направени по-горе, а по отношение на някои от жалбите и с оглед констатациите на националните съдилища, Съдът намира, че тези жалбоподатели имат защитимо твърдение за нарушение на чл. 3 от Конвенцията. На второ място, Съдът счита, че въпросът за изчерпването на вътрешноправните средства за защита по отношение на оплакванията от материалните условия е свързан със съществуването на оплакването по чл. 13 от Конвенцията и трябва да бъде разгледан едновременно с него (вж. цитираното *Neshkov et autres*, § 163). И накрая, Съдът приема, че оплакванията от материалните условия и от липсата на ефективно превантивно средство за защита не са явно необосновани, нито са недопустими на друго основание.

Твърдяното нарушение на чл. 13 от Конвенцията

179. Жалбоподателите се оплакват, че по отношение на твърдението си за противоречия на чл. 3 от Конвенцията материални условия не са разполагали с ефективно правно средство за защита, което да позволява прекратяване на съществуващото положение.

180-187. Правителството поддържа, че развитието на съдебната практика след решението на Съда по делото *Yengo* доказва ефективността на производството за постановяване на спешни мерки за защита на основни свободи, което според него е в състояние да доведе до прекратяване на положението или подобряване на материалните условия. Позовава се главно на посочените по-горе разпоредения, постановени по направените от МОЗ искания за такива мерки. Представя доказателства за изпълнението на редица постановени с разпореденията от 2014 г. и 2015 г. мерки за подобряване на хигиенните условия в затворите и обяснява, че изпълнението на други мерки изисква по-дълъг срок поради мащаба на работите, които трябва да се предприемат, и сложността на процедурите, които трябва да се изпълнят – например предварителни проучвания и обществени поръчки. Твърди, че констатираното нарушение на чл. 3 по отношение на един отделен затворник може да доведе до постановяване на общи мерки по отношение на останалите, и сочи касаещ друг затвор

пример за разпоредено унищожаване на плъховете. Според правителството изложението се отнася и до производството за постановяване на подходящи мерки, в подкрепа на което то посочва три разпоредения, произнесени по искания на МОЗ, с които администрацията е наредено да постави водоустойчива изолация, да инсталира осигуряващи уединение прегради на тоалетните в общите килии и др.

188-194. Жалбоподателите подчертават, че постоянната тежка пренаселеност на затворите във Франция разкрива структурен проблем, и оспорват ефективността на посочените от правителството превантивни средства за защита. Поддържат, че индивидуалните искания за спешни мерки при нарушени основни свободи са рядкост и че, противно на твърдението на правителството, това производство не е ясно установено и достъпно средство за защита. Отделният затворник нямал признат правен интерес да действа от името на останалите и не било възможно по негово искане да бъдат постановени общи мерки, които са в състояние да повлияят върху уронващите достойнството материални условия, представляващи структурен проблем. Жалбоподателите посочват два примера относно други затвори, в които съдилищата са отхвърлили искането за преместване на затворник, споделящ килия с площ от 9 кв.м с двама други, тъй като не е посочил защо се налагат спешни мерки, или са приели, че настаняването на трима затворници в килия за двама, с дюшек на пода и при наличие на вредители, не засяга сериозно основна свобода. Законите разпоредби и съдебната практика ограничавали компетентността на съдилищата и самите те признавали, че не могат да защитят затворниците срещу пренаселеността. Понятието за сериозно неправомерно засягане на основни свободи било тълкувано стеснително, в зависимост от възможностите на администрацията и вече предприетите мерки, в противоречие с абсолютния характер на чл. 3 от Конвенцията и практиката на Съда. Съдилищата били оправомощени да постановяват само точни и изпълними в много кратък срок мерки, но не и мерки, насочени към разрешаване на сложни или структурни проблеми с функционирането на системата, а и тяхното своевременно изпълнение било

проблемно и общото положение оставало все така неприемливо, в подкрепа на което жалбоподателите посочват редица заключения на национално и международно ниво. Жалбоподателите считат за неефективно и бързото производство за постановяване на подходящи мерки, поради предвидените от закона изисквания и възприетите в практиката на Държавния съвет ограничения относно възможните мерки.

195-206. Допуснатите да представят становища трети страни са на мнение, че пренаселеността на френските затвори е хроничен проблем и че не съществуват ефективни превантивни средства за защита. Националната консултативна комисия по правата на човека и Главният инспектор на местата за лишаване от свобода изтъкват като недостатък на принципно ефективните компенсаторни средства за защита ниския размер на присъжданите обезщетения, което не стимулира държавата да вземе мерки за справяне с положението като цяло. Посочват, че не може да се иска освобождаване поради лошите материални условия и че възможността затворник да постигне посредством наличните правни средства подобряване на тези условия, настаняване в единична килия или преместване в не толкова пренаселено пенитенциарно заведение е илюзорна. Практиката показала контрапродуктивността на следваната до 2012 г. политика, изразяваща се единствено в проекти за увеличаване на капацитета на местата за лишаване от свобода, а предприеманите понастоящем мерки за реновиране и за преориентация на наказателната политика не отговаряли на предизвикателството. Сдружението „Адвокати за защита на правата на лишените от свобода“ изтъква, че пренаселеността и лошите материални условия са пречка за сериозни усилия за социална реадaptация от страна на затворниците, а оттам и за задоволяване на условията за редуциране на наказанието или освобождаване от изтърпяването на част от него, за което пречат и други фактори, в т.ч. ограничените правомощия на съда, сезиран с искане за спешни мерки. Независимата конституционно установена институция „Защитник на правата“ подчертава, че разпоредбите относно минималната жилищна площ за всеки затворник са неprecизни, което се съчетава с продължително отлагане

на практическото прилагане на принципа за настаняване в единична килия и свидетелства за структурния характер на проблема с пренаселеността на затворите. В производствата, посочени от правителството като ефективно превантивно средство, административните съдилища въздействали върху „последниците от засягането“, а не върху причините за него. При наличието на структурно положение на пренаселеност ролята им да постановяват спешни мерки, за да се постигне непосредствен резултат, не позволявала прекратяване на нарушенията на чл. 3 от Конвенцията. Освен това оценяването на очевидния характер на неправомерността в светлината на средствата, с които разполага администрацията и на мерките, които вече е предприела, било несъвместимо с абсолютния характер на осигурената от чл. 3 защита.

207-208. Съдът препраща към принципите, изложени в решението му делото *Ananyev et autres c. Russie* (nos 42525/07, 60800/08, § 98) и припомнени по цитираното *Neshkov et autres* (§§ 177 – 191) по отношение както на изчерпването на вътрешноправните средства защита, така и на чл. 13 от Конвенцията. По настоящото дело той намира за необходимо да припомни следното: 1) Превантивното средство за защита трябва да е годно да предотврати продължаването на твърдяното нарушение на чл. 3 или да доведе до подобряване на материалните условия; 2) Под „власти“ чл. 13 от Конвенцията няма предвид непременно съдебна институция в тесен смисъл, но нейните правомощия и процедурните гаранции, които предоставя, са от значение при преценката за ефективността на средството. Ако става въпрос за административен орган например, той трябва: а) да бъде независим от органите, които отговарят за системата на затворите; б) да осигурява ефективно участие на затворниците в разглеждането на техните оплаквания; в) да осигурява бързото и надлежно разглеждане на жалбите на затворниците; г) да разполага с широка гама от правни средства за преодоляване на проблемите, които лежат в основата на тези оплаквания; д) решенията му да имат обвързваща сила и да подлежат на изпълнение (цитираното *Neshkov et autres*, § 183); 3) Превантивното средство за защита трябва да бъде годно да прекрати бързо лишаването

от свобода при противоречащи на чл. 3 от Конвенцията материални условия (пак там); 4) Сезирият орган трябва да се произнася в съответствие с общите принципи, установени в практиката на Съда по чл. 3 от Конвенцията (пак там, § 187); 5) Националните власти, които са установили нарушение на чл. 3 поради материалните условия, при които е поставено лишено от свободата си лице, трябва да му осигурят подходящо поправяне на това нарушение. В зависимост от естеството на констатирания проблем, поправянето може да се състои или в мерки, които се отнасят само до засегнатия затворник, или – когато е налице пренаселеност – в общи мерки, които са в състояние да решат проблемите с масови и едновременни нарушения на правата на затворниците в резултат на лошите условия (пак там, §§ 188 и 189); 6) Затворниците трябва да могат да се възползват от средството за защита, без да се страхуват от отрицателни последици (пак там, § 191).

209-210. В пилотните си решения относно пренаселеността в затворите (вж. *Ananyev et autres* и *Neshkov et autres*) Съдът е приемал за недоказано, че определени средства за защита са ефективни в ситуация на пренаселеност на затворите. Отбелязал е, че въпреки позитивното развитие на националната съдебна практика, възможността затворниците да получат поправяне на положението си в резултат на постановено в тяхна полза решение не е достатъчна, ако не се подобри ситуацията на пренаселеност, в която подобряването на положението на един затворник би било в ущърб на положението на другите и способността на средството за защита да произведе превантивно действие не е доказана. След постановяването на тези решения Съдът е констатирал, че съответните държави са въвели превантивни средства за защита (напр. в България пред административните съдилища – *Atanasov et Apostolov c. Bulgarie* (déc.), по 65540/16 и 22368/17) и в съответствие с принципа на субсидиарността е преценил, че те трябва да бъдат изчерпани, тъй като *a priori* осигуряват перспектива за подходящо поправяне на твърдените нарушения на чл. 3 от Конвенцията в резултат на материалните условия.

211-215. Съдът припомня изводите си по споменатото дело *Yengo* и констатира, че в резултат на скорошно развитие във френската съдебна практика сезирането на административните съдилища с искания за спешна защита на основни свободи е позволило прилагането на мерки, насочени към поправяне на най-сериозните посегателства срещу правата на затворниците в редица пенитенциарни заведения. Използването на това производство е направило очевиден проблема с пренаселеността и лошите санитарни условия в съответните затвори и е допринесло доста бързо за осъществяването на някои благодетелстващи всички затворници подобрения, по-специално във връзка с хигиената. Съдът отбелязва, че посоченото развитие се дължи главно на исканията на МОЗ като наблюдател на пенитенциарната система и защитник на правата на затворниците. Наведени са примери, които потвърждават, че макар и това да се е случвало рядко, въпросното средство за защита могат да използват и отделни затворници, като не е задължително да бъдат представлявани от адвокат. Съдът отбелязва също, че административните съдии се произнасят бързо, като вземат предвид националния закон, който гарантира зачитане на достойнството материални условия, както и защитените от Конвенцията права и установените в практиката на Съда принципи. Материалните условия се оценяват и в светлината на уязвимостта и изцяло зависимото положение на затворниците. И накрая, гарантираните им с чл. 2 и чл. 3 от Конвенцията права се приемат за основни свободи по смисъла на закона.

216. Поставя се обаче въпросът дали положителното развитие в съдебната практика създава действителна възможност да се сложи край на материалните условия, които са в противоречие с Конвенцията. По делото *Yengo* Съдът е приел тази възможност за недоказана с достатъчна сигурност при наличието на пренаселеност.

217. По настоящото дело Съдът констатира, на първо място, че правомощията на административния съдия са ограничени – той не може да разпорежи предприемането на по-мощни работи, които биха ликвидирали последиците от нарушаващата правата по чл. 3 пренаселеност, нито мерки

за реорганизация на правосъдната система, а само бързо приложими мерки. Установено е също така, че той не е оправомощен да следи за прилагането от съдебната власт на мерки, свързани с наказателната политика.

218. На второ място, правомощията на съдията в разглежданото производство зависят, от една страна, от финансовите средства, с които разполага администрацията, и от друга страна, от вече предприетите от нея мерки. Пенитенциарните органи обаче нямат решаваща власт що се отнася до настаняването и директорите на затворите са длъжни да приемат изпратените им лица, дори и при наличие на пренаселеност. Обстоятелството, че се държи сметка за предприетите от администрацията действия и за поетите от нея ангажименти, води до предписване на преходни мерки с малка обвързваща сила, „в очакване на трайно решение“, а това не позволява бързо преустановяване на нечовешкото или унижително отношение, на което за подложени жалбоподателите. И накрая, администрацията може да възпрепятства упражняването на правомощията на съдията да ѝ разпорежда мерки, като се позове на мащаба или стойността на работите, които трябва да се предприемат. Съдът се съгласява с жалбоподателите и с третите страни, че подобен подход е несъвместим с неотменимия характер на правото, защитено с чл. 3 от Конвенцията. Както той е имал случай да подчертае, високото ниво на престъпност, липсата на финансови средства или други структурни проблеми не са обстоятелства, които намаляват отговорността на държавата и оправдават пропуската ѝ да вземе мерки за подобряване на положението в затворите. Държавата е длъжна да организира пенитенциарната си система по такъв начин, че да осигури зачитане на достойнството на затворниците (*Mironovas et autres c. Lituanie*, по 40828/12 и 6 други, § 91 и направените там препратки).

219. Съдът отбелязва, на трето място, че се поставят въпроси във връзка с надзора върху изпълнението на разпоредените от административния съдия спешни мерки, въпреки наличието на процедури, очевидно предназначени да осигурят ефективност на съдебните актове. Самият съдия не е оправомощен да осигури контрол за

осъществяването на разпоредените от него мерки, но заинтересуваните страни могат да поискат съдействие от отдела за доклади и проучвания на Държавния съвет, който е компетентен да предприеме ефективни действия за изпълнението им. Материалите по делото показват обаче, че изпълнението на предписаните мерки отнема време, което не отговаря на изискването за бързо поправяне на нарушението. Съдът вече е посочвал, че от затворниците, в чиято полза е постановено решение, не може да се очаква да подават множество молби, за да бъдат основните им права признати от пенитенциарната администрация. И накрая, независимо от изпълнителните процедури, Съдът отбелязва, че прилагането на мерките невинаги довежда до желаните резултати. Той констатира например, че въпреки положените усилия, действията за унищожаване на насекомите и плъховете в някои от затворите все още са недостатъчни, което илюстрира мащаба на последствията от овехтялото състояние на част от френските пенитенциарни заведения.

220-221. С оглед на изложеното Съдът достига до крайния извод, че разпоредените от административния съдия спешни мерки, доколкото се отнасят до пренаселени пенитенциарни заведения – факт, който правителството не оспорва в случая – се оказват трудно изпълними на практика. Пренаселеността и овехтялото състояние на затворите – още повече в територии, където те са малко и възможността за трансфер е илюзорна – са пречка използването на това бързо производство за защита на основни свободи да осигури на затворниците практическа възможност за пълно и незабавно преустановяване на сериозни нарушения на чл. 3 от Конвенцията или за съществено подобряване на положението им. При тези обстоятелства френската пенитенциарна администрация не е в състояние да изпълни по задоволителен начин разпоредените от съдията спешни мерки и следователно да осигури на затворниците материални условия в съответствие с практиката на Съда. Въпреки че теоретично производството предоставя солидна правна рамка за разглеждане на сериозни нарушения на правата на затворниците, по изложените съображения то не може да се приеме за изискваното от

Съда превантивно правно средство за защита. Съдът не вижда основание за различни изводи и по отношение на бързото производство за постановяване на подходящи мерки, тъй като освен субсидиарността му спрямо производството за защита на основни свободи и ограничените правомощия на съдията, то се сблъсква със същите практически пречки. Ето защо Съдът отхвърля възражението на правителството за неизчерпване на вътрешноправните средства и приема, че жалбоподателите не са разполагали с ефективно правно средство за защита, в нарушение на чл. 13 от Конвенцията.

Твърдяното нарушение на чл. 3 от Конвенцията

222-312. Съдът установява и нарушение на чл. 3 поради уронващите достойнството материални условия в шестте пенитенциарни заведения в резултат на недостатъчната жилищна площ, с която са разполагали жалбоподателите – варираща между по-малко от 3 кв.м и 4 кв.м. Утежняващ липсата на достатъчно пространство фактор е и непълното изолиране с преграда на санитарните възли, и по-специално тоалетните, което правителството обяснява със съображения за сигурност. Съдът е на мнение, че това оправдание е несъвместимо с изискването за защита на интимната сфера на затворниците, съжителстващи в пренаселени килии. С оглед на всички обстоятелства Съдът приема, че жалбоподателите са били подложени на унизително отношение. Предвид този извод той не намира за необходимо да разгледа оплакванията от материалните условия и в светлината на чл. 8 от Конвенцията.

По прилагането на чл. 46 от Конвенцията

313-316. Съдът припомня, че съгласно чл. 46 договарящите държави са длъжни да изпълняват решенията му по делата, по които са ответници. Оттам произтича и задължението им, наред със заплащането на присъденото обезщетение, да предприемат общите и/или индивидуални мерки, необходими за прекратяване на установеното нарушение на Конвенцията или протоколите към нея и за елиминиране на последиците му, доколкото това е възможно.

Държавите избират начина за изпълнение на въпросното задължение под контрола на Комитета на министрите, но Съдът може да ги подпомогне, като посочи видовете мерки, които биха могли да вземат. В случая той препоръчва на ответната държава да обсъди приемането на общи мерки. От една страна, такива мерки са необходими, за да се приведат материалните условия в затворите в съответствие с чл. 3 от Конвенцията, което би следвало да включва окончателно ликвидиране на пренаселеността. Тези мерки могат да се състоят в ревизиране на начина на изчисляване и по-строг спазване на капацитета на затворите. Съдът отбелязва и че законодателната програма за 2018 г. – 2022 г. съдържа разпоредби относно наказателната и пенитенциарната политика, които са в състояние да окажат положително въздействие за намаляване на затворническата популация. От друга страна, трябва да бъде осигурено ефективно превантивно правно средство за защита, което, в съчетание с компенсаторното средство, да даде на затворниците действителна възможност за поправяне на положението, на което са жертви, и да предотврати продължаването на твърдени нарушения.

Фондация „Български адвокати за правата на човека“

Гр. София 1000
Ул. „Гурко“ № 49, вх. А, ет. 3
Тел./Факс. : 02/980 39 67

e-mail: hrlawyer@blhr.org

www.blhr.org

Редактор на броя *София Разбойникова*

Подбор на решенията на ЕСПЧ *Здравка Калайджиева*

За изготвянето на броя допринесоха *Анна Гаврилова-Анчева, Диляна Гитева, Георгица Петкова, Христо Пешев.*

E-mail за връзка: hrlawyer@blhr.org

© Всички права запазени

Публикуваният текст не обвързва Европейския съд по правата на човека, Съвета на Европа или Съда на Европейския съюз.

Този документ е създаден с финансовата подкрепа на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация „Български адвокати за правата на човека“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България.

www.ngogrants.bg